متمانە و کلتوور.. مەرجی لەپێشینەی خۆپارێزیی و مانەوە … ئەمین بۆتانی

ئەرکی هەر یەکێك لە تاکەکانی کۆمەڵگە و بەتایبەتی (توێژی بیرکەرەوە)؛ وردبوونەوەی زیاترە لەهەر رووداو و پەرەسەندێك بەمەبەستی پەیداکردنی تێگەیشتن و وێناکردنێکی هەرە نزیك لە سرووشت و جووڵە و ئاراستەی پرسەکان، بۆ دۆزینەوەی باشترین شێوازی بەرگرتن لەهەر پێشهاتێکی نەخوازراو سەبارەت بەهەموو کار و کایەکانی ژیان.

بێگومان لێرەدا مەبەستمە لەبارەی یەك دوو لایەنی پەیوەست بە ڤایرۆسی کۆرۆنا بدوێم، هەڵبەت ئەوەی بەلای منەوە گرنگە و دەتوانم قسەیان لەسەر بکەم کە بە ئەرکی خۆمی دەزانم هەر ئەوەیە. بە بۆچوونی من؛ ئەمڕۆ ئەرکی ئەو توێژەی باسمکرد ئامۆژگارییکردنی خەڵك نیە چۆن دەست و پەنجەیان بشۆن و ئاگایان لەخۆیان بێ، چونکە ئەوە کاری دامەزراوە تەندروستیەکانە و لیژنەی باڵای رووبەڕووبوونەوەی پەتای کۆرۆنا بڵاوی دەکاتەوە و لەسەر هاوڵاتیانیش پێویستە پێیەوە پابەند بن،، بێجگە لەوە بە دڵنیاییەوە پرسی خۆپاراستن و پابەندبوون بە رێنماییە تەندروستییەکانەوە خواست و هەڵوێستێکی سەرانسەریی هەموومانە.

گوتم (لەسەر هاوڵاتیان پێویستە پێیەوەی پابەند بن)، ئەوە بۆ چەندین هەفتە دەچێ قسەی هەمووومان هەر ئەوە بووە پێویستە پابەند بین بۆ ئەوەی بە کەمترین زیان لەم پەتایە دەرچین،، بەڵام هاوکات هەمووومان ئاگادارین وڵات هەیە هەتا ئێستاش کە پەتاکە چۆتە قۆناغێکی یەکجار مەترسیدارەوە کەچی جووڵەی نەکردووە و وەك پێویست هەنگاوی نەناوە بۆ بەرگرتن و خۆپارێزی و تەنانەت پلانێکی ئەوتۆشی نیە بۆ رووبەڕووبوونەوەی کۆرۆنا. بەڵام خۆشبەختانە لە کوردستانەکەی خۆمان دەبێ دڵخۆش بین بەو پلان و هەنگاوانەی (حکوومەتی هەرێمی کوردستان) و رژدی و پەرۆشی خودی جەنابی سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران کاك (مەسروور بارزانی) کە لەگەڵ تیمە لێهاتووەکەی پێشمەرگەئاسا شەو و رۆژ دەکەنە یەك و ئێشك گرن بەدیار تەندروستی وڵات و هاوڵاتیانەوە،، ئەوەی لە کوردستان کراوە ئەزموونێکی دەگمەنە و هەمووان شایەتی خێری بۆ دەدەن،، دڵنیام ئەم کار و هەڵمەتە بێهاوتایەی حکوومەتی کوردستان دەبێتە

رەسید و زەخیرە و پاشەکەوتێکی یەکجار مەزن بۆ خۆناسین و بنیاتنان و کۆکردنەوەی پارچەکانمان و دواجار تێکمەکردنی ژێمەندی و ئنتیما و ئاوێتەبوونی خەڵك و خاکی کوردستان،، لەم رووەوە من بەش بەحاڵی خۆم ڤایرۆسی کۆرۆنا وەك بەرەکەتێکی مەزن دەبینم،، چونکە ئەوەی لێی دەخوێنمەوە هەرچیەکیش رووبدات خوانەخواستە؛ هەر ئەوەمان بۆ ساغبوویەوە کە ئێمەی کوردستانی لە تەنگانەدا چیمان لەدەستدێ بیکەین و چیمان لەدەستهات و کردمان؛؛ ئەوە لەهەر شتێك گرنگترە ئەمڕۆ بیبینین و هەستی پێبکەین و بیکەینە خاڵی سەرەتا و پرۆژەی داهاتوومان. بێگومان گەلان و قۆناغەکانی ژیان هەمیشە لە ساتەوەختی مێژوویی و لەسەردەمی سەرهەڵدانی رووداوە نەقڵێاکان (تەکانی بوومەلەرزەیی)؛ ڕێڕەوی بەخۆداچوونەوەیان ئاراستەی نوێتری بەخۆیەوە بینیوە؛؛ زهنیەت و مێنتالیتەیان فۆرمات بووە و سەرلەنوێ جیهانبینی و روئیایان بۆ کۆی پرسەکانی ژیان گۆڕانکاری بەسەردا هاتووە،، لێرەدا ئەوەی پەیوەستە بەم پرسەوە؛ دەمەوێ بڵێم پێویستە لەهەموو سەنگەرەکان بەرگریی بکەین؛ هەر یەکە و لەسەنگەرەکەی خۆی رووبەری بەر دەمی خۆی هەموار بکاتەوە؛ مووررووی هێزی کەڵەکەبووی خۆی هەڵڕێژێتە کۆشی بنیاتنانەوە و سەرلەنوێ بیانکا بە پەتێکی نوێی ژیاندۆستییەوە.

دەگەڕێمەوە سەر پرسی؛ بۆچی دەبێ (ئەوەی پێمان دەکرێ بیکەین) هەمیشە یەکسان و هەندێ جار کەمتریشە لە (ئاست و کۆرفی پابەندنەبوون)؛ لەجیاتی ئەوەی هەموو هەوڵەکانمان بخەینە گەڕ و دەرفەتەکان تەوزیف بکەین، دڵێین بەردەوامی بەو رادەستبوونە دێرینەی خۆمان دەدەین و بە (بیانوو)ی جۆراوجۆر پابەند نابین. هەڵبەت لایەنێکی ئەم کێشەیە پەیوەندی بە پرسێکی زۆر دێرینەوە هەیە کە پرسێکی یۆنقێرسالی کەونیی مرۆڤایەتی گشتگیر و (رێسێ)یانەیە و پەیوەستە بە پرسی رەوایی و شەرعییەت و مەشرووعییەت و دەسەڵات و گرێبەستی کۆمەڵایەتی. ئەمەی دواییش راستەوخۆ بۆ پرسێکی مەترسیدار تر سەردەکێشێ و وەك ئەنجامگیرییەکی حەتمی و بێ چەندوچوون دێتە پێشەوە کە پرس و کۆنسێپتی (متمانە)یە، هەڵبەت لەم رۆژانەی رابردوو لێرە و لەوێ هەمووومان گوێبیستی ئەو ئەنجامگیریە بووین کە خەڵکانێك لە عێراق و وڵاتانی دنیا و تەنانەت لای خۆشمان لەبەر ئەوەی هاوڵاتی بەهەر هۆیەك متمانەی بە حکوومەت و دەسەڵاتی نشتیمانەکەی خۆی نەمابێ؛ راستەوخۆ گوتویەتی (ئەوەی حکوومەت لەبارەی پەتای کۆرۆنا دەیڵێ راست نیە) بۆیە من بڕوای پێ ناکەم و (هەرگیز پابەندی رێنماییەکان نابم)، لەو بڕوایەدام هەر یەکێك لە گەڕەك و شار و شوێنی نیشتەجێبوونی خۆی گوێبیستی ئەم رستەیە بووە،، بێگومان ئەو روئیا و بۆچوون و مێنتالیتەیە هەر هەمووی

شانی حکوومەتەکان ناگرێتەوە؛ بەڵام لە کاتی تەنگانەدا هەموو بەردەکانی ئاسمانیش بە پشتە ملی حکوومەتەکانی سەر زەوی دەکەون.

ڕاستە، هەمیشە ئەو سەرچاوە کلتووریەی کە مێنتالیتە و جیهانبینییمان فۆرمولە و ڕەنگڕێژ دەکەن؛ هەر ئەوە هەژموونی بەسەر ویست و ئیرادەمانەوە زاڵە و ڕێگا بە سەرچاوەی دی نادات لەگەڵیدا هاوبەش بێ یانیش جێگای بگرێتەوە، بۆ نموونە کەسێك کە هێزی دنیابینی و وێناکردن لە ئایینەوە وەربگرێ، یان ئەو کەسەی بڕوای بە تیۆری پیلانگێڕیی هەیە، یان ئەو کەسەی کوردگوتەنی بە تەبیعەت لاتەریك و ڕەشبینە، ئەو کەسە ئاسان نیە بڕوا بە بوونی سەرچاوەیەکی دیکەی بەدیل بۆ متمانە بکات، لەبەر ئەوەی ئەو کەسە بڕوای بە تاقە سەرچاوەیەکی متمانەکردن هەیە و بەس، متمانەهێنان بە سەرچاوەکانی دیکەی بەلاوە کوفر و حەرامە. هەرگیز دەسەڵاتێکی دنیایی زائیل شوێنی ئەو متمانەیە ناگرێتەوە کە خاوەنی هەژموونی باڵا و خاوەنی دارولبەقایە، ئەم دۆگمابوونە کە تەنانەت دژ بە بنەمای خودی ئایینیشە، گەورەترین کۆسپە لەبەردەم تێگەیشتنێکی ڕەوانتر بۆ ئایین بەر لەوەی ببێتە کۆسپ لەبەردەم تێگەیشتنێکی ڕەوانتر بۆ دنیا،، بەڵام مێنتالیتەی مەرگدۆستی لێرەدا بە فۆرمێکی نوێتر و مەترسیدار تر دەکەوێتە مانۆڕ لەگەڵ ژیان و هەتا ئەگەر کۆڵانەکان لێوانلێویش بن لە لاشەی تووشبوانی کۆرۆنا؛ ئەو هەرگیز ئامادە نیە خۆی بەدەستەوە بدا و سەرکەچ بکا بۆ ئەقڵ.

بۆیە ئەوەی لە چین و ئیتالیا و کوردستان و شوێنانی دیکەی گۆی زەوی لەسەرەتای پڕۆسە و پلانی خۆپارێزیی لە پەتای کۆرۆنا بەدیار کەوت؛ شتێکی چاوەڕوانکراو بوو، لەبەر ئەوەی کەسانی خاوەن زهنیەتی یۆتۆپیایی لاهووتی (بە ئایینی و غەیرە ئایینیەوە) هەر میکانیزمێکیان بەلاوە هەڵەشە بووە بۆ سەر حورمەتی موقەددەس و پیرۆزیەکان، کە حکوومەتەکان گوتیان تکایە با قەرەباڵغی لە هیچ شوێنێك نەبێ بۆ ئەوەی هەمووان پارێزراو بن، کەسانی بەڕێزی ئایینداری موسوڵمان و کریستیان و بووزی و گشت ئایینەکان پێیان وابوو ئەو پلانە دەبێ توخنی ئەو قەرەباڵغییەی نێو پەرستگاکان نەکەوێ کە ناوی نوێژ و پەرستشی بەکۆمەڵە، چونکە لە نەزەری ئەوان ئەوە قەرەباڵغی نیە بەڵکو هەتا سەر ئاپۆرای بەرەکەتە و هیچ دڵخۆك بۆی نیە پێناسەیەکی ئاوەژووی بکا بە بەرا، لەبەر ئەوەی ئەو زهنیەتە پێی وایە ئەوان لە سرکێتەوە پارێزراون، یان قەدەری ژیان و مەرگ لە ئاسمانە و پێویست ناکا ئێمە لەسەر زەوی خۆمان سەخڵەت بکەین، بێگومان ئەو قەدەرییەتە؛ سرووش و هێز لە کانگای هەرە بەهێزی متمانە وەردەگرێ کە هێزی بێهاوتای گەردوونە (هێزی ئافرێنەر و خالق)ە، بەڵام مەبەستی ئێمە لێرەدا خوانەخواستە ئەوە

نیه ئەو جۆرە بڕواهێنانە حاشا بە کەم و کەمبایەخ بزانین، نەخێر هەرگیز وانیە و نابێ، ئازادی ئایین و ئاییندارى و بیروبڕوا پرانسیپى نەگۆڕی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتین و وڵاتان و حکوومەتەکانیش کاریان بۆ فەراهەمکردنی ئەو ئازادیەی هاووڵاتیانی خۆیان کردووە و ئەرکی لەپێشینەی هەمووانیشە ڕێز لە ئازادی عەقیدە و بیروبڕوای بەرامبەرەکانیان بگرن. مەبەست لێرەدا ئەوەیە پێویستە پەرۆشی بڕواداران و ئاییندارا‌ن لە خەڵکێکی دی زیاتر بێ، پێویستە ئەوان بە کردەوە پەرۆشتر بن لە کاسانی دی بۆ پاراستنی ژیان و تەندروستی گشتی، نەك بەرنامە و پڕۆژە و پلانی حکوومەت و دامەزراوە بەرپرسەکان بە پیلان و کودەتا لێکبدەنەوە و پێیان وا بێ (قەدەغەکردنی هەموو گردبوونەوەیەك بە نوێژی بە کۆمەڵیشەوە) ئامانج لێی خوانەخواستە زەوتکردنی ئازادی خەڵك و قەدەغەکردنی نوێژ و پەرستش و ئاییندارییە، نەخێر وانیە و بۆ گشت لایەك و بۆ ئاییندارانی بەڕێزیش ئەوە روون بوویەوە کە هەرگیز مەبەستەکە ئەوە نەبووە لەسەرەتاوە هەندێك کەس بە مەبەست و بیانووی جیاجیا ئەوەیان دەورووژاند گوایە حکوومەتی دیموکراتی و علمانی خواخوایەتی پەتایەك بێتاو بێتەوە بۆ ئەوەی لەپەنای ئەو مەسەلەیەوە دەست بۆ قەدەغەکردنی نوێژی جەماعەت ببات!!!.

ئەمڕۆ لەوانەیە هەردوو پرسی (متمانە) و (کلتوور) وەك دوو کێشەی قووڵ رووبەڕووی زۆربەی کۆمەڵگا و حکوومەتەکان ببێتەوە بۆ دەربازبوون لە تەنگانەی قایرۆسی کۆرۆنا،، لەهەندێ وڵات ئەگەر فاکتی متمانەش هەبێ دەبینین جۆری کلتوور و مێنتالیتەی خەڵك و کۆمەڵگە هیچ نرخ و بەهایەك بۆ خاڵی متمانەکەش ناهێڵنەوە، بۆ نموونە؛ ئەگەر شیعەکانی عێراق و ئێران هەتا سەر ئێسقان متمانەشیان بە حوکمڕانیی مەرجەعەکەشیان هەبێ، حکوومەتەکەی شیعە چی لەو مێنتالیتەیە بکات کە مەرجەعە رەشیدەکەیان هۆکاری سەرەکی خوێقاندنی ئەو کەلتوورەیە و دەیان ساڵە بەو مێنتالیتەیە رەگەکانی وەهم بۆ ئەو خەڵکە داماوە خێرنەدیوە رەش و رووتەیە ئاو دەدات،، هەموومان ئەو دیمەنانەمان بینی کە ئاپۆرای زیارەتکارانی پەرستگای ئیمام کازم چۆن خاڵی کۆنترۆڵی هێزە ناوخۆییەکان رادەماڵن و هاوار دەکەن و دەڵێن با سەرجەم تووشبووانی وڵاتانی چین و ئیتالیا و فەرەنساش روو لە نەجەف و مەرقەدی ئەوان بکەن بۆ شیفا و پاکبوونەوە لە پەتای ئستیکباری جیهانیی کۆرۆنا.

بیرمان نەچێ ئێمەش لە کوردستان لەو نموونەمان هەیە، ئەگەرچی ئاسمان و رێسمانمان فەرقە، ئەو حاڵەتە هەموومان بەدیمان کردووە و بەرلە چەند رۆژێك لە نانەواخانەیەك ئەو نموونە کەلتووریە خەستەم بینی و هیچ بەلامەوە سوپرایز نەبوو، لەبەر ئەوەی دەمێکە کۆمەڵگەی

خۆم دەناسم، لە خاوەنی نانەواخانەکەم پرسی بۆچی کرێکارەکانت دەستکێشیان لەدەست نەکردووە، لەوەڵامدا گوتی جارێ دەستمان بە ئیش نەکردووە و تۆ یەکەمین کەسی هاتووی بۆ نان کڕین، راستی دەکرد چونکە بینیم ناو توونی نانەواخانەیان بە (تراکسووتێکی کۆنی لە ئاوهەڵکێشراو) پاك دەکردەوە، خەریك بوو بۆنی گەڵوگونی خاوەن تراکسووتە نەناسراوەکە لە جیاتی بۆنی نانی برژاو هەڵمژم!!!؛ بەبێ ئەوەی دەمامکی کردبێ خۆی لێم نزیك کردەوە و پێی گوتم؛ بۆچی مامۆستا بڕوات بەو درۆیەی کۆڕۆنا هەیە؟!، گوتم ئەی ئەوە نیە خەڵك بەبەر چاومانەوە دەمرن!!!، ئینجا بەحەماسەتەوە و شەهامەتەوە گوتی: مامۆستا یەقینت هەبێ ئەوەی لە دڵەوە بڵێ (ئەشهەدو ئەن لا ئیلاهە ئیڵڵەڵا هەرگیز تووشی ئەو ڤایرۆسە نابێ)، لە وەڵامدا گوتم” ئەی یەکەمین قوربانی کۆڕۆنا لە کوردستان مەلایەکی داماوی بەڕێز نەبوو؟!؛ تۆ بڵێی لە دڵەوە (ئەشهەدو ئەن لا ئیلاهە)ی نەگوتبێ؟!،، یەعنی ڤایرۆسەکە هەیە بەڵام پێویستە لە (دڵەوە) شەهادەت بڵێنین دەنا پارێزراو نابین؟!، گوتی” شتی وا نیە. دیسان پێمگوت: زۆر چاکە برا؛ بەیانی مەسرەفی ڕێگات لەسەر من؛ وەرە بەیەکەوە دەچینە ئەو قاویشەی نەخۆشخانە کە تووشبوانی پەتای کۆڕۆنا لێیە و جەنابیشت بڕۆ سەردانێکی ئەو داماوانە بکە و لەگەڵ دوعا و داوای شیفا و سەلامەتی بۆیان؛ ئەولا و ئەملایان ماچ بکە ئەگەر راست دەکەی کۆڕۆنا بوونی نیە. ئەوسا پێکەنی و نەیزانی چۆن چۆنی ئەو ڕووخسارەی خۆی ڕێکبخاتەوە کە هەڵبزڕکاوی متمانەیەکی وەهمی و دوودڵییەکی ئاشکرا بوو، بیمامەعنا بە نیگا گوناحەکانی تێیگەیاندم” مامۆستا لێیگەڕێ هەر چۆنە با وابێ!!!”. ئێمە لێرەدا لەبەردەم پارادۆکسی متمانە و کلتوورێکی شڵۆق و دابەشبووداین، جارێکیان پاکوخاوێنی لە ئیمانەوەیە و جارێکیشیان بەکارهێنانی (شەرواڵ تراکسووتێکی کۆنی بۆگەنی چڵکن) بۆ خاوێنکردنەوەی توونی سەموونخانە هەرگیز هاودژ نیە لەگەڵ ئیمان و زەوق و پاکوتەمیزی!!!. نازانم من بڕوا بە کام پیلانگێڕی بکەم؟ کەسێك بەناوی ئایینەوە بۆتە خاوەنی تەندروستی بەندەکانی خوا و بە بەرچاوی خەڵکەوە پیسوپێخۆی دەرخواردی کۆمەڵگە دەدا؟ یان ئەو بیرکردنەوەیەی پێیوایە لەبەر ئەوەی ڤایرۆسی کۆڕۆنا پیلانی (ماسۆنییەت و جوولەکە و ئەمەریکا و زلهێزە بەرژەوەندخوازەکانە) دەبێ ئێمە گوێڕایەڵی ئەو حکوومەتانەش نەبین کە علمانین و ئەڵقە لەگوێی غەرب و تاغووتەکانن و خوای گەورە ئێمە دەپارێزێ نەك دەمامك و دەستکێش و مانەوە لەماڵ، (قول لەن یوسیبەنا ئیللا ما کەتەبەڵاهو لەنا)؛ ئامەنتو بیللا، بەڵام خۆ ئایین و خودای پەروەردگار نەیفەرمووە بەدەست و پێیەکانی خۆت بچۆ ناو ئاگرەوە.

بۆیە ئەم وردەکاریەم هێنایە بەرباس، لەبەر ئەوەی ئەو جۆرە قسە و لێکدانەوانە کرێك و ناخی پرسی متمانە و پابەندنەبوونی زۆرانێك لە تاکەکانی کۆمەڵگەی ئێمەیە بە ڕێنماییەکانی خۆپارێزیی لەم پەتا نەگریسەی خەریکە کێرفی ژیانی مرۆڤایەتی نزیك بە خاڵی سفر دەکاتەوە و هەتا رادەیەکی زۆر ئەگەر بیرکردنەوەی ئەو بەشەی هاووڵاتیان لەگشت وڵاتان بەو جۆرە نەبوایە کە باسمانکرد؛ ئێستا ژمارەی تووشبوان و قوربانیان زۆر زۆر کەمتر دەبوو لەوەی هەیە، خۆ ئەگەر بەخۆماندا نەچینەوە و هەمواری ئەو تێڕوانینە وەهمییە دوورە ئایین و دوورە راستییە زانستییە نەکەینەوە؛ ئەوە بێگومان ئێمە و تەواوی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی باجی قورستر و قوربانی زیاتر دەدەین.

لەتەك ئەو نموونە خراپە؛ بێشومار نموونەی دڵخۆشکەر و ئومێدبەخشیشمان هەیە قوربان.. دەنا من هەرگیز دەستم بۆ پەلەپیتکەی لابتۆپەکەم نەدەبرد و هیچم بۆ نووسین پێ نەبوو،، راستە دەبێ نموونە ئومێدکوژەکان زیاتر هانمان بدەن بۆ کەوتنەجووڵە و ژیان و ئاوەدانی؛؛ بەڵام هەتا ژیان زیاتر سەلامەت بێ دەبێ زیاتر بۆ پەرەپێدانی ئەو سەلامەتیەی تێبکۆشین، بۆ ئەوەی بەروبوومی کار و تێکۆشانی باشەکاران لە داهاتوودا بەشی هەموو ئەوانەش بکا جیاواز بیریان کردۆتەوە؛ پێویستە هاوکار و یارمەتیدەر بین خۆمان لە مێنتالیتەی سووکایەتی و شکاندن و نەقیزە بەدوور بگرین،، پێویستە هەر چەند خاڵێکی خراپ بەدی بکەین؛ ئەو راستیەمان لەلا تۆختر بێتەوە کە ئەوە ئێمەین باشتر بیرمان نەکردۆتەوە نەك ئەوانی دی خراپ بیر دەکەنەوە،، ڕێگای دیکەمان نیە بۆ دەربازبوون، تەنانەت لە ساتەوەختی ئاساییشدا نەك هەر تەنگانە و لێقەومان،، چونکە کەڵەکەبوونی رەفتار و جۆری بیرکردنەوەی ڕۆژانەمان رەگەکانی کەلتوور و فۆرمی زهنییەتی دەستەجەمعییمان رەنگڕێژ و رەگاژۆ دەکا.

پێمخۆشە لێرەدا ئاماژە بە نووسینێکی نووسەر و ڕۆژنامەڤانی ناوداری ئەمەریکی (تۆماس فرێدمان) بکەم کە لەم دواییەدا لە شێوەی نامەیەکی ئاراستەی سەرۆك ترامپی کردووە و تێیدا وەك دەستپێشخەری کارنامەی پرۆژەیەك دەخاتە بەردەم سەرۆکی وڵاتەکەی خۆی. پێشنیار دەکەم بیخوێننەوە؛ من خوێندمەوە و لێرەدا ئاماژەیەکی خێرا بە ناوەرۆکەکەی دەدەم،، فرێدمان بە سەرۆك ترامپ دەڵێ" من یەکێك نیم لە لایەنگر و دۆستانت، بەڵام بۆ رووبەڕووبوونەوەی ڤایرۆسی کۆرۆنا لە یەزدان داواکارم سەرکەوتووتان بکا؛ چونکە ئەمڕۆ زۆر شت بە بڕیارەکانی ئێوەوە بەستراوەتەوە،، پێویستە ئێوە پلانتان هەبێ و گوێ لە پسپۆڕان و شارەزایانی دامەزراوەی زانستی بن. هەروەها دەڵێ پێویستە بێجگە لە مانەوە لەماڵ، کەرتی تەندروستی داتا و ئاماری ورد بخەنە بەردەست

بە تەواوی وردەكارییەوە بۆ ئەوەی بتوانین ڕووبەڕووی ئەم پەتایەوە ببینەوە، ڕووبەڕووبوونەوەیەك بەرمەبنای داتا و لێكدانەوەی زانستی بێ.

كە لە خوێندنەوەی وتارەكەی تۆماس فرێدمان بوومەوە، گوتم باشە ئەمەریكای زەبەلاح تازە بەتازە بیر لەوە دەكاتەوە داتا و ئاماری هەبێ، یان هەندێ وڵات تازە بەتازە بە هاووڵاتیانی خۆیان دەڵێن تكایە لە ماڵەكانتان بمێننەوە لە پێناو پاراستنی ژیانی خۆتان و تەندروستی گشتی؟!.. هەڵبەت چەند دڵم خۆش بوو بەوەی حكوومەتی وڵاتەكەی من تا ئێستا بۆ تەندروستی كوردستانیان ئەنجامی داوە؛ هەزارجار دڵخۆشتر بووم، زیاتر شانازیم بەخۆم كرد وەك كوردستانییەكی خاوەن پێگەیەكی باشتر ئەگەر بەراوردی بكەم بەپێگە و كەلتوور و متمانە و جۆری بیركردنەوەی هەندێ كۆمەڵگەی سەرگۆی زەوی. لەبەر ئەوەی حكوومەتی هەرێمی كوردستان بە شایەتی هاووڵاتیانی كوردستان و ڕێكخراوە نێودەوڵەتییەكان هەر لەسەرەتای قەیرانی ئەم پەتایەی ڤایرۆسی كۆرۆنا زۆر دەستوبرد و چالاكانە هاتە مەیدان و تەواوی توانا و ئیمكاناتی خۆی خستە دۆخی ئامادەباشییەوە و سەرجەم دامەزراوەكانی خۆیشی وەك یەك تیمی كار بە بەرنامە و پلانێكی تۆكمەوە هێنایە مەیدان، بەهەماهەنگیەكی تەواو هاوئاهەنگ و تەواوكاری یەكدی ئەوەی بۆیان دانراوە و بۆیان دەكرێ بەزیادەوە دەیكەن،، شوێن پەنجە و جێدەست و جێهزر و جێدێ و جێپەرێشییان لەدیار دیارترە. ئەو داتا و ئامارەی (تۆماس فرێدمان) بۆ (سەرۆك ترامپ)ی پێشنیار كردووە كە دامەزراوە تەندروستییەكانی ئەمەریكا ئەنجامی بدەن، دەمێكە دامەزراوە تەندروستییەكانی كوردستانەكەی ئێمە ئەنجامی داوە و دەمێكە لیژنەی باڵای ڕووبەڕووبوونەوەی پەتای كۆڤید نۆزدەی نەوەی كۆرۆنا ڤایرۆس بە لێهاتووییەوە ئەنجامیانداوە و گەیاندوویانەتە بەردەستی سەرۆكی ئەنجومەنی وەزیرانی حكوومەتی هەرێمی كوردستان جەنابی كاك (مەسروور بارزانی ڕابەری تیمی كوردستان) بۆ بەرگرتن لە مەترسی بڵاوبوونەوەی پەتای جیهانی كۆرۆنا ڤایرۆس، تیمی كوردستان شایانی دەستخۆشی و نەوازشی یەكجار مەزنن، هاووڵاتیانی كوردستانیش كە بەقەد حەزیان بۆ ژیان و ئارامی؛ ئەوانیش بەپیر ئەو ئەركە پیرۆزە چوون و لێبڕاوانە بە ڕێنماییەكانەوە پابەند بوون؛ بۆیە ئەگەر دانبەخۆداگرتن و هەستی خۆ بە بەرپرسیارزانی ئەوان نەبوایە؛ حكوومەتیش نەیدەتوانی پلانەكانی جێبەجێ بكا و خوانەخواستە ئێمەش لە كوردستان ئێستا ژمارەی تووشبوانمان لە ژماردن نەدەهات، بەڵام خۆشبەختانە هاووڵاتیانی دڵسۆز و بە ئەمەكی كوردستان ئەوەیان سەلماند كە هەمیشە لە تەنگانەدا ئامادەی قوربانیدانن و ئەمجارەش

قوربانیدانەکە راستەوخۆ بە تەندروستی و سەلامەتی خۆیان و ماڵ و منداڵەکانیان و خزم و کەسی خۆیان و هاونشتیمانیانی خۆیانەوە پەیوەستە، گەورەتر لە قەبارەی مەترسیەکە بەپیر ڕێنماییەکانەوە هاتن و بوونە هۆی سەرخستنی پرۆژە و پلانی خۆپارێزیی سەرانسەری لە پەتای کۆرۆنا؛ بۆیە کوردستانیان شایەنی دەستخۆشی و پێزانینێکی سەنگینن.

لێرەدا شایانی گوتنە کە ئەو ئەنجامگیریەش لەبەرچاو بگیرێ و بە وژدانەوە بڵێین؛ ؛ راستە هەر یەکێك لە ئێمە ژیان و سەلامەتی خۆی و ماڵ و منداڵی خۆی خۆش دەوێ، بەڵام ئەوەندە بەس نیە؛ چونکە ئێمە ژیان و سەلامەتییەکی تایبەت بەخۆمانمان نیە وەك تاك و مرۆڤ؛ ؛ مەرجی ژیان و مانەوەمان بە ژیان و سەلامەتی ئەوانەشەوە بەستراوەتەوە کە لەناو یەك کەشتیداین و دەمێکە مرۆڤایەتی لەسەر زاری سکرتێری گشتی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان هاوار دەکات” تکایە با بەهەموومان دەستی پێوە بگرین؛ ئێمە هەسارەیەکی بەدیل و ئەلتەرناتیڤمان نیە”. ئێمەی کوردستانیش لەجیاتی ئەوەی بڵێین ڤایرۆس درۆیە و گەمەیەکی قێزەونە بۆ مەرامی تایبەتی زلهێزان وەك لایەنگرانی تیۆری پیلانگێڕیی بۆوایان پێی هەیە و بانگەشەی بۆ دەکەن، لە جیاتی ئەوە با ئێمەی کوردستانی ئەو پەتایە وەك دەرفەتێك ببینین و ئەوەندەی بۆمان بکرێ وەربەهێنانی ئەو پرسە بکەین بۆ بەرژەوەندی وڵاتەکەی خۆمان؛ دڵنیام ئەو ماوە کەمەی لەسایەی ترسولەرزی ئەگەری تووشبوونمان بە کۆرۆنا لەماڵەوە بەسەرمان بردووە؛ بێجگە لە دۆخە تەندروستیەکە؛ هەستی قووڵ و پتەویشی لای هەموومان دروستکردووە کە ئەگەر جاران بە ژیانەوە پەیوەست بووبێتین، ئێستا ئەو ئەزموونەمان زیاتر هەستێکی شانازییکردنی پێبەخشیوین، بە متمانەی زیاتر لەجارانەوە پەیوەست و پەرۆشی ئەو کەشتییەی خۆمانین کە ناوی کوردستانە و ئەگەر سەوڵزانێکی باش نەبین؛ خوانەخواستە هەرهەموومان بەیەکەوە نقوم دەبین.. تا ئێستا باشمان هێناوە و سەوڵڤانانی ئێمە لەخوا بەزیاد بێ دڵسۆز و لێهاتوون، تەنیا لەسەر ئێمەی دانیشتوو لەناو کەشتیەکە پێویستە هێز و ورەیان پێبدەین و هاوکاریان بین؛ نەك وەك هەندێك بکەین کە بەداخەوە لەم ساتەوەختە هەستیارە عەجوولی دەکەن و خەریکی کونکردنی ئەو کەشتیەی خۆیانن؛ کە خوانەخواستە ئەگەر نغرۆ ببێ؛ تامی گەیشتن بەو بەری لێوار بەکەڵکی چی دێ؟!!.

دەگەڕێمەوە بۆ هەردوو خاڵی متمانە و کلتوور؛ ئەمڕۆ بەرگەگرتن و مانەوە و بەردەوامیمان و جۆری مامەڵەکردنمان لەگەڵ پرسی رووبەڕووبوونەوەی پەتای کۆرۆنا؛ یان باشتر بڵێین ئەوەی تا ئێستا کراوە (هەڵبەت باشمان کردووە) هەرگیز لە بۆشاییەوە نەهاتووە،

نەخێر لە بێشاییەوە نەهاتووە، سەرەڕای هەموو کەموکورتیەکانمان لە گشت سێکتەر و بوارەکان، سەرەڕای هەموو رەخنەکانمان، سەرەڕای هەموو چاوەڕوانیەکانمان، سەرەڕای هەموو گەندەڵیەکانمان؛ بەڵام ناکرێ چاو لە ئاستی ئەو توانستە کەلتووریەی خۆمان و ئەو متمانە رەسەن و خۆماڵییەی خۆمان بنووقێنین، چونکە ئەگەر ئێمەی کوردستانیی ئەو پاشخانەی هێزی بەرخودان و هێزی مانەوەیەمان نەبایە، هەرگیز حکوومەت و دامەزراوەکانیشمان بەم شێوەی ئەمڕۆ نەیاندەتوانی پارسەنگی دۆخێکی شڵۆقی پەتایەکی جیهانی وەك کۆرۆنا سەرکەوتووانە راگرن و پەنا بەخوا و بەهاوکاری هاووڵاتیان و پلان و پڕۆژەی تەواوکاری حکوومەتی کوردستان بەسەر ئەو کێسپەشدا زاڵ دەبین و بە زەرەر و زیانێکی کەم و بەسوودێکی یەکجار زۆرەوە لەم تاقیکردنەوەیە دەردەچین، پێموایە هەموو ئاماژە و پێنوێنەکان لە بەرژەوەندی ئایندەی وڵاتێکی بەهێزە کە ناوی کوردستانێکی سەربەخۆیە، هەر ئەزموون و تەنگانەیەك ئەو راستیەی سەلماندووە کە کوردستان و کوردستانیان بەرلەوەی شایانی ژیانێکی باشتر بن؛ شایانی بیرکردنەوەیەکی باشترن، چونکە قورسایی قەبارەی قوربانیدانی ئێمە پێمان دەڵێ ناکرێ جیاواز بیر نەکەینەوە؛ بۆ ئەوەی بتوانین جیاواز بژین؛ جیاواز بیرکردنەوە و وێناکردنی ژیانێکی باشتر دەبێتە ئەرك نەك بژاردە.

لەکاتێکیدا دەڵێم؛ ئێمەی کوردستانی ئەگەر بپرسین؛ لەم راکەڕاکەی کۆرۆنا تا چەند توانیومانە بەرگە بگرین و سەرە داوەکان ون نەکەین؟ چەند توانیومانە لەناو تاریکولێڵی پەتای کۆرۆنا رووناکایی شەفەقی سپێدە ببینین؟ لەوەڵامدا؛ بە دڵنیاییەوە ئێمە وەك حکوومەت و خەڵك و دامەزراوەکان و مامۆستایانی بەڕێزی ئایینی لەگشتی ئایینەکان و رۆشنبیران و میدیاکاران و هێزەکانی ئاسایش و پێشمەرگە و پۆلیس و پۆلیسی هاتوچۆ و زێرەڤانی و ئەوەی هەمانە و نیمانە هەر هەمووی (ئەگەر کەموکوڕییش هەبێ) لەیەك سەنگەردا بەرگریی لە ژیان و سەلامەتی دەکەن و لەسەرووی هەمووشمانەوە پێشمەرگە ئازاکانی ناو دامەزراوەی تەندروستی بە هەموو ستافەکانیانەوە شەونخوونی و رۆژنخوونی و ساتنخوونی دەکێشن لە پێناو پاراستنی گیان و ژیانی کوردستانیان.

زۆر باش دەبێ لێرەوە زیاتر تێبکۆشین لەپێناو داڕشتنی ستراتیجێکی هەمەلایەنەی ئەوتۆ ئایندەیەکی رۆشن بۆ نەوەکانمان فەراهەم بکەین،، هەڵبەت پێویستمان بە ناوەند و دامەزراوەی لێکۆڵینەوە و خوێندنەوەی مێژوو و کەلتوور و کۆمەڵناسی پسپۆر دەبێ، ئەوەی هەمانە فرەوانی بکەین و ئەوەی فرەوانە رێکیبخەینەوە و ئەوەی رێکخراوە بە ئاراستەی نوێ و گونجاوتر بەرنامەڕێژیی بۆ بکەین.

پێویستە قەیرانەکان بەهێزترمان بکەن، بە مانای نەرمبوونەوەی زیاتر و کورتکرنەوەی ئەو دوورایییەی لە نێوان کایەکان و توێژەکان و هاوبەشەکانی ئەو سەرزەمینەی کۆمەڵگەی کوردستاندا هەیە، کارلێکی و وەبەرهێنانی خاڵە هاوبەشەکان و بەرپاکردنی ئاشتەوایی و کرانەوەی زیاتر لە پێناو دامەزرانی ئاشتەوایی کلتووری و زامنکردنی ئەو متمانە هاوبەشەی پێویستە بۆ مانەوەی هەمووان و زەروورەتی بەیەکەوەبوونی هەمووان و دایەلۆگی هەمووان، بە ئاراستەی رەواندنەوەی ئەو گومانە دێرینەی لەسەر زهنیەتی کۆمەڵگە کەڵەکە بووە و زیان بەهەمووان دەگەیەنێ، بە ئاراستەی رەواندنەوەی ئەو ترسەی لەو کورتهێنانە کلتوورییە سەرچاوەی گرتووە کە وڵاتی ئێمەی بە خاك و خەڵکەوە کلۆڵ و کۆیلە کردووە، پێویستمان بە کلتوورێکە لەو دیدە واقعییە زانستییەوە هێز و متمانە وەربگرێ کە ئەوە چەندین ساڵە ئەوەی لێی دەقەومێ هاوار و هانای خۆی بۆ کوردستان و کوردستانیان دێنێ، خێرە؟ دەبێ کوردستانیان لەخۆیان بپرسن خێرە؟ ئەرێ خێرە؟ باشە ئەو خەڵکەی لە ترسی کوشتن و بڕین و ترس و برس هەڵدێ و روو لە کوردستان دەکا، لە سووریای عەرەبی و عێراقی عەرەبی و بەغدا و رەمادی و مووسڵ و نازانم کوێ و کوێ، لە عەرەب و غەیرە عەرەب و لە موسوڵمان و کرستیان و گشت نەتەوە و ئایین و ئەتنیك و مەزهەبێك کە لێیان دەقەومێ بۆچی دەبێ روو لە کوردستانەکەی ئێمە بکەین، تەنانەت دژمنەکانمان لە کاتی شکست و تەنگانەدا کە فیشەکیان نەماوە بۆ کوشتنمان زۆر بە دڵنیاییەوە خۆیان رادەستی پێشمەرگەی کوردستان کردووە، ئەوە چ کلتوورێکی جوامێرانەیە هەمانە؟!! ئەی ئەو کلتوورەی ئەوان چی بسەرهات کە ئێمەیان پێ هەڵخەڵەتاندووە، ئەو کلتوورەی ئەوان بۆ کوێ رۆیشت کە کوردستانیان پێ داگیرکردووە و خەڵکی ئێمەشیان پێ چاوبەستە و چەواشە کردووە؟!!!، ئەوان چۆن بیر دەکەنەوە گرنگ نیە، گرنگ ئەوەیە ئێمەی کوردستانی لەمەودوا چۆن بیر بکەینەوە، چیتر خۆمان بە قوربانی خەڵك نەکەین، رێزیان بگرین هەتا ئەو شوێنەی رێزمان دەگرن، دەنا ئەوە کلتوورەکەی ئێمەی کوردستانیانە بۆتە چەتری ئاشتەوایی و پێکەوەژیان و خێر و بێر بۆ هەمووان، بۆیە دەڵێم پێویستە قەیران ئەوەمان فێر بکا هەمواری ئەو مێنتالیتە بکەینەوە کە متمانەی بە خۆی نیە و بەخۆڕایی متمانە بە ئەوانی دی دەبەخشێتەوە، دەبێ لە درزەکانی ئەو کلتوورەی خۆمان وردبینەوە بۆ ئەوەی بزانین ئەو بێتمانەییە لەکوێوە دزە دەکاتە نێو ئیرادە و خەیاڵدانی تاکی کوردستانییەوە، دەستنیشانی ئەو سەرچاوە کلتووریانە بکەین خراپ هەژموونی خۆیان رێکردۆتە سەرخوانی ساویلکەیی و خۆشباوەڕی ئێمە، کە دواجار هێزی لۆجیك و ئەقڵ و

لێکدانەوە و تەفسیر و تەئویلی لە مرۆڤی ئێمە سەندۆتەوە و لە شوێنی ئەو هێزە؛ هێزی قایلبوون و رادەستبوونی بە کلتووری ئەوانی پێ بەخشیوە، بگرە بەسەریدا سەپاندووە.

بۆیە دەڵێم؛ ئەوە ئەرکی ئێمەی کوردستانییە (بەتایبەت توێژی بیرکەرەوە) زەوینە بۆ هەناسەدانی ئەو کلتوورە رەسەن و خۆماڵییەی خۆمان خۆش و خەرمان و خەنی بکەین، هاووڵاتیانی ئێمە ئەگەر ئەمڕۆش نەبێ، بەیانی و دوو بەیانی هێز و متمانە لەو کلتوورەی خۆیان وەرگرن، لەهەموو بیرکردنەوە و پرس و پەرستشی خۆیان ئازاد بن و تایبەتمەندیی کلتووریی خۆیان بپارێزن و شانازیشی پێوە بکەن، لێرەدا زیاتر رووی قسەم لە هاودینە بەڕێزەکانی خۆمە کە موسوڵمانن، لە زۆربەی ئەو ئازیزانەی خۆمم بیستووە کە باس دێتە سەر ئەزموونی وڵاتێکی وەك مالیزیا لە بنیاتنان و پێشکەوتن؛ زۆربەی هەرە زۆریان شانازی بەو ئەزموونەی مالیزیا دەکەن، بەڵام کە قسە دێتە سەر کلتوور و جۆری کرانەوەی مالیزیا و تێڕوانینی مالیزیەکان بۆ پرسی دین و دەوڵەت و تایبەتمەندی کلتووری رەسەن و خۆماڵیی مالیزیا کە تاکە هۆکاری گەشەسەندنی ئەو وڵاتەیە، دەبینی یەکسەر بادەدەنەوە و خۆیان لەو بابەتە نەبان دەکەن، هۆکارەکەشی ئەوەیە کە لە دوورەوە بە پەرەسەندنی وڵاتێك شاگەشکە دەبن کە وڵاتێکی زۆرینە موسوڵمانە، هەر ئەوەیان بەلاوە گرنگە،، دەنا ئەو ئاییندارە موسوڵمانە بەڕێزانەی خۆمان کەوتوونەتە ژێر کاریگەریی ئەزموون و تێڕوانینی کلتووری جیهانی عەرەبی و رۆژهەڵاتی ناوەڕاست بۆ پرسی ئایین و ئایینداری و تێگەیشتن و تەفسیر و تەئویل و مامەڵەکردن لەتەك تێکستی پیرۆزی ئایین، دەنا بۆچی دەبێ مالیزیەکان ئەزموونێکی سەرکەوتووی موسوڵمانانەی جیاوازیان هەبێ بە بەراورد لەگەڵ ئەزموون و روئیا و تێگەیشتنی عەرەب و تورك و فارس و (کوردی داماوی ژێردەستە و وڵاتداگیرکراوی دەستی ئەو هەر سێ نەتەوەی عەرەب و تورك و فارس کە هەمان ئایینی مالیزیەکانیان هەیە) بەڵام بەداخەوە ئەو سێ نەتەوەیە هەمان روئیا و جیهانبینی ئەوانیان نیە، لەبەر ئەوەی کلتووری کۆمەڵگەیەکی دواکەوتوو و خاوەن تریدشنی کۆنەپارێزی لێوانلێو لە غەدر و کوشتن و داگیرکاریی؛ ئەستەمە بتوانێ روئیای ژیاندۆستی لە دەقی ئایینی هەڵێنجێ، ئەو ئایینەی یەزدانی ئافرێنەر بۆ ژیانی مرۆڤەکان و بڵاوکردنەوەی مەیلی ژیاندۆستی بۆ ئادەمیزادی ناردووە، داگیرکەرانی کوردستان ناشوکری نەبێ هەر هەموویان موسوڵمانن، کلتووری تورکیای ئەمڕۆ کلتوورێك نیە ئاکەپەی ئیسلامی دایمەزراند بێ، ئەوە کلتووری کەمالیستەکانە، دەنا ئەگەر ئاکەپە بۆی بلوێ بە شەو و رۆژێك ئەو کلتوورەی تورکیا تەفروتونا دەکات و یەکپێشی و

یەکباوەڕی بەسەر هەموو خەڵکی تورکیا دەسەپێنێ. فارسەکانیش کە ئەمڕۆ شیعەبوونیان بەسەر وڵاتی هەمەڕەنگی ئێراندا سەپاندووە و تەنانەت رێگا بە بوونی مزگەوتێك بۆ برا موسوڵمانە سوننەکانیشان نادەن ئاشکرایە لەوێ چ دەگوزەرێ. برا عەرەبە چاوەڕەشەکانیشمان وازحە چیان بەسەرمان هێناوە، خوا خۆریان بنووسێ کە بە سوورەتی ئەنفال بەسەریان کردینەوە و ئێمەیان بە سزای کافرەکان گەیاند، هەرچی ژەنگی فقهی توندڕەویی خۆیان هەیە بە رێگای چەند کوردێکی داماو بۆ کوردستانی خۆرنەدیو گواستەوە. بەدەر لەوە؛ کلتووری کۆمۆنستەکان و چەتری سۆڤیەت و بارانی بە لێزمەی کوردستان و کلتووری بەرگرییکردن لە گەلانی ستەمدیدە و هێنراوە پیاهەڵدان بە بەژن و باڵای شۆڕشگێڕانی دنیا لە کووبا و ڤیەتنام و جیهانی سێیەم و رەشپێستەکانی ئافریکا و داماوەکانی ئەمەریکای لاتین و گۆرانی چڕین بۆ برایانمان لە سەنگەرە پرش و بڵاوەکانی ئەم گۆی زەمینە، لاواندنەوەی کوردی داماو بۆ تێکۆشەرانی دیموکراسی و کلتووری دیموکراسییەت و علمانیخوازی و کرانەوە و ئازادی ئینسان و شوێنکەوتنی دەیان و سەدان قسە و قسەڵۆکی راست و ناڕاستی نێو کلتوورە جیاوازەکانی کۆمەڵگە و وڵاتان و میللەتان، کەچی ئێمەی خاوەن ئەو کلتوورە نازدار و ژیاندۆستە جوانە، ئێمەی کورد و کوردستانی ماندوو و هیلاك بەدەست خەون و چاوەڕوانیەکانی شەوگار و رۆژگارەوە؛ رۆژێك ئاوڕمان لەخۆمان نەدایەوە بڵێین خۆ ئێمەش هەین، خۆ ئێمەش تێکۆشەر و ئیماندار و شۆڕشگێڕ و ئاییندار و زانا و بلیمەت و قارەمان و دانا و کەسی لێهاتوومان زۆرە، لە ئاسمانەکەی ئێمەشەوە فریشتە دێنە خوارەوە، ئەو ئاسمانەی بەدیار کوردستانەکەی ئێمەشەوە رەنگەکەی شینە و شەوان ئەستێرەکان دەجریوێنن، بۆیە دەڵێم پێویستە لەمەودوا کوردستانیانە کوردستانی بین، کوردستانیانە کورد بین، کوردستانیانە تورکمان بین، کوردستانیانە عەرەب بین، کوردستانیانە دیموکراسی بین، کوردستانیانە موسوڵمان بین، کوردستانیانە سوننە بین، کوردستانیانە شیعە بین، کوردستانیانە مەسیحی بین، کوردستانیانە جوولەکە بین، کوردستانیانە زەردەشتی بین، کوردستانیانە ئێزدی بین، کوردستانیانە کاکەیی بین، کوردستانیانە ئەرمەنی بین، کوردستانیانە سوببی بین، کوردستانیانە بێدین بین، کوردستانیانە بەدین بین، کوردستانیانە بژین، کوردستانیانە بمرین، وەك کلتوورەکەی خۆمان جوان و هەمەڕەنگ بین، هەمووانمان خۆش بوێ، بۆ ئەوەی هەمووان هەمووانیان خۆش بوێ.

ئێمەی کوردستانی ئەگەر بەو ئاراستەیە کار بکەین و رۆشنایی بخەینە سەر خاڵ و رووبەرە رۆشنەکانی کلتووری رەسەنی ژیاندۆستانەی خۆمان،

بێگومان لەدوای کارکردن و بە پرۆژەکردنی ئەو پرسە؛ زەوینەیەکی فەراوان و بە پیتمان دەبێ بۆ ئەوەی ڕەگە وشکهەڵاتووەکانمان بەرە بەرە ئاو هەڵمژن و چرۆ دەربکەن، ئێمە چیرۆکێکی سەرکەوتوومان هەیە و بەزیادەوە خاڵی درەوشاوەمان هەیە لە کایەکانی ئایینناسی کوردانە و کوردستانیانە و کایەی لێبوردەیی و پێکەوەژیان و تەبایی و ئەزموونی چەندین ساڵەی تاڵ و شیرین و سوێرمان هەیە ئەمڕۆ بۆ ئەو پرۆژەی کلتووری کوردستانیە بەکەڵکمان بێ و بە فریامان بگات. پێویستە پارچەکانی ئەو گەوهەرەی خۆمان کۆ بکەینەوە و ئیتر بە رژدی و بە مکوڕی بیر لە بە دامەزراوەییکردنی پرۆژەسازیی بکەین، حکوومەت هاوکارمان بێ، گشت کەسانی لێهاتووی بیرمەند و رووناکبیر و ئایینناس و زانا و دانای چاپووك و چەلەنگ و ستراتەژیست و ئەکادیمسیەن، هەرهەموویان پێکەوە کار بۆ بنیاتنانی ئەو چوارچێوە نشتیمانی نەتەوەییە بکەن وەك چەترێك بۆ دامەزرانی پەیکەرەی کلتووریی کوردستان، لەوێوە بەرەو سەرلەنوێ داڕشتنەوەی سەرجەم کایەکانی کۆمەڵگە، یەکەمین هەنگاو کۆکردنەوەی سەرمایەی هزری و چاندی و هونەری و مێژوویی و فقهی زەنگینی ئایینی زانایانی پایەبڵندی هەرچوار پارچەی کوردستان، خستنەگەڕی ماکینەیەکی میدیایی ئەکتیڤ و چاوکراوە بۆ گەیاندن و ناساندنی لایەنەکانی کلتووری رەسەن و خۆماڵیمان بە نەوەی ئێستا و ئەرشیفکردن و پاراستنی بۆ نەوەکانی ئایندە. هەر ئەم رێگایە فریامان دەکەوێ، بەوە دەتوانین زامنی ئەوە بکەین کە مرۆڤی کوردستانی متمانە بە بوون و هێزی کلتووریی خۆی و حوکمڕانیی وڵاتەکەی خۆی بکات، بەم رێگایە کوردستانیان متمانەیان بە ژیان و ژیاندۆستی زیندوو دەبێتەوە، ئەوە دەبێتە سەرەتایەکی باش بۆ بنیاتنانی کۆمەڵگەیەکی ساغڵەم و تەندروست، بەم شێوەیە زهنیەت و مێنتالیتەی تەندروست بنیات دەنرێ، بەم رێگایە متمانە بەخۆمان دەکەین و ناکەوینە ژێر کاریگەریی کلتووری ئەوانی دی و سوود لە خاڵە باشەکانی کلتووری مرۆڤایەتیش وەردەگرین.

دوا رستەم ئەوەیە بڵێم؛ جاران دەگوترا و ئێستاش هەیە کە دەڵێن؛ دیموکراسیەت و ئاستی کرانەوەی کۆمەڵگە بە جۆری تێڕوانین و بەرخوردی لەگەڵ توێژی ئافرەتان دەپێورێ. ئێستا لەم قەیرانە نەقڵایەی ناوی پەتای کۆرۆنایە و سەرەتایەکی نوێ بۆ رێچکەی مرۆڤایەتی و تەواوی پرس و پەیوەندییەکانی مرۆڤ و ژیان و جووڵەی مێژوو دەنەخشێنێ و دەسەپێنێ، پێویستە ئەوەی ئێمەی کورد و کوردستانی دڵخۆش بکا جۆری ئەو مامەڵە سەرکەوتووانە بۆ دەرهەق بەو پەتایە لەلایەن هەرێمی کوردستانەوە وەك حکوومەت و ئەو قەوارە جوگرافیە بچووکەی ناوی (کوردستان)ە، چۆن دڵخۆش نەبین کە دڵخی

ئێمە لە زۆربەی وڵاتان باشترە و لە زۆربەی وڵاتان باشتر و میکانیزمی باشترمان گرتەبەر بۆ پاراستنی هاووڵاتیان، بێگومان ئەوە ئەزموون و تاقیکردنەوەیەکی گەورەیە، لە تاقیکردنەوەی شازدەی ئۆکتۆبەر زۆر گەورە ترە، داستانی ئەمجارەی هاتنەدەستی هەرێمی کوردستان بۆ پاراستنی هاووڵاتیان لە مەترسی تووشبوون بە کۆرۆنا؛ لە داستانی پردێ و سحێلا زۆر گەورەترە، دڵنیام ئەم پەرۆشی و هاتنە مەیدانە و پابەندبوونەی کۆمەڵگەی کوردستانی و ئاست و ئەدای دامەزراوەکانی کوردستان لە ئایندەیەکی نزیکدا دەبنە پێنوێنێکی یەکجار گرنگ بۆ سەرفرازبوونی ئەو کوردستانەمان کە بە درێژایی سەدان ساڵە کارەسات و مەینەتی زۆری چەشتووە و بێگومان دەرچوونمان لەم ئەزموونە سەختە زۆر لەو رۆژە نزیکمان دەکاتەوە کە دەمێکە خەونی پێوە دەبینین، هەڵبەت بە یەکڕیزی و تەبایمان ئەو خەونەمان دەبێتە راستی، با هەموومان لە پێناو هەموو پابەندبین بە رێنماییەکانی ژیان و ژیاندۆستی.

ئەمین بۆتانی
2/4/2020

کاریکاتێر لە رۆژنامەگەری خولاودا ... هەندرێن خۆشناو

ناتوانین کاریکاتێر بەبێ رۆژنامەگەری بێنینەبەرچاومان، هەروا رۆژنامەگەریش بەبێ کاریکاتێر، ئەمەش ئەوە ناگەیەنێت کە کاریکاتێر پەیوەندیەکی ئامێرانەی هەیە لەگەڵ رۆژنامەگەریدا، رۆژنامەگەری بوارێکی فراوانە و فرەجۆریی لەڕ نێویدا هەیە، بەپێی ئەم فرەجۆرییەش کاریکاتێر تووشی چەندین کاریگەری دەبێتەوە.
بۆ دیاریکردنی ئەم کاریگەریانەش دەبێت پێشتر ئەو فرەجۆرییە نێوخۆیانەی رۆژنامەگەری خولاودا دیاری بکەین، یەکەم دابەشکردنیش کە دەبێت باسی بکەین، لەو ماوە کاتیە سەرهەڵدەدات، کە کاتی نێوان دەرچوونی دوو چاپی بڵاوکراوەکەیە، بە گوێرەی ئەمەش دەتوانین دوو جۆر لە بڵاوکراوە دیاری بکەین، گۆقار و رۆژنامە، پێش ئەوەی بچینە سەر باسی جۆری دووەم کە رۆژنامەیە، هەوڵدەدەین خوێندنەوەیەك بۆ

کاریگەری ئەو دوو جۆرە لەسەر کاریکاتێردا، و جیاوازی نێوان کاریکاتێر لە گۆڤار و کاریکاتێر لە ڕۆژنامەدا بکەین.

بەڕای ئێمە هۆ بنەڕەتیەکە لە بوونی ئەم جیاوازیانە ئەو ماوە کاتیە درێژەی لە نێوان دوو ژمارە چاپکراوی گۆڤارێکدایە، کە زۆربەی گۆڤارەکان لە جیهاندا بە شێوەیەکی گشتی هەفتانە یان مانگانە یان وەرزانە یان ساڵانە چاپدەکرێن و بڵاودەکرێنەوە، لەگەڵ ئەوەی کە هەندێك ڕۆژنامە هەفتانە دەردەچن و بڵاودەکرێنەوە، بەڵام زۆربەی ڕۆژنامەکان بە ڕۆژانە دەژمێردرێن، بۆیە کاتێك ئێمە ڕۆژنامە لە گۆڤار جیادەکەینەوە، مەبەستمان ڕۆژنامەی ڕۆژانەیە.

ئەو ماوە درێژەی لە نێوان دوو ژمارەی گۆڤارێکدا هەیە، ماوە دەڕەخسێنێت بۆ ئامادەکارییەکی باشتر بۆ کاریکاتێر، نیگارکێشی کاریکاتێر لە ماوەی هەفتەیەکدا دەتوانێت ژمارەیەکی زۆرتر لە ڕووداوەکان هەڵبژێرێت بۆ ئەوەی ببنە بابەت بۆ کاریکاتێرەکانی، هەروەها دەتوانێت بیرێکە داهێنراوەکەی پەرەپێبسێنێت و بە شێوەیەکی شیاوتر بەرهەمبهێنێت، بەڵام کاریکاتێریست لە ڕۆژنامەدا ناچارە بە گەیشتن بە رەوڕەوەی پەلەپەلی چاپخانە، کە چاوەڕێی ناکات بۆ ئەوەی بیربکاتەوە و بیرێکەکەی پێشبخات و چەندین پرۆسەی تر ئەنجام بدات، بۆ ئەوەی کاریکاتێرەکەی بە نمونەترین شێوە پێشکەش بکات. سەرەڕای ئەمانەش ئەو کاتە پێویستەی لەبەردەستە لە گۆڤاردا، ڕێ بە کاریکاتێریست دەدات بە بەکارهێنانی تەکنیکی زیاتر لەوەی لە ڕۆژنامەدا، بۆ نمونە لە گۆڤاردا دەتوانرێت کاریکاتێر بە ڕەنگی ئاوی یان رۆنی ئەگەر هونەرمەند بیەوێت جێبەجێی بکات، یان جۆرەها تەکنیکی تر، بەڵام لە ڕۆژنامەدا کاریکاتێریست ناچارە بەپەلە هێڵە ڕەشەکانی بخاتە سەر کاغەزە سپیەکەی و پێشکەشی دەستەی نووسینی ڕۆژنامەکەی بکات، بەم جۆرە کاریکاتێر لە ڕۆژنامە و گۆڤاردا کاریگەریش دەبێت بە تەکنیکەکانی جێبەجێکردن.

هەروەها هۆکاری دەروونی خوێنەریش ڕۆڵی هەیە لە کاریگەری کاریکاتێردا، خوێنەر کاتێك لاپەڕەکانی ڕۆژنامەکە هەڵدەداتەوە، پێشتر ئامادەیە بۆ دیتنی ڕووداوەکانی دوێنێ یان پێرێ یان چەند زانیارییەکی نوێ سەبارەت بە ڕووداوە کۆنەکان، واتە دەبێت کاریکاتێرەکە (مەبەست لە کاریکاتێری سیاسیە) پەیوەست بێت بە ڕووداوێکی نزیك، چونکە ئەگەر وێنای بابەتێکی کۆنی کرد بۆ نمونە هی دە ڕۆژی پێشتر بوو، ئەم بابەتەش پارێزگاری لە زیندەیی خۆی نەکردبوو، ئەوا کاریکاتێرەکە وەك بنێشتە کۆنەی لێدێت بۆ خوێنەر، تام و چێژی نامێنێت، و کاریکاتێرەکە کارایی خۆی لەدەست دەدات، چونکە ئەو خوێنەرەی چاوەڕێی نیگارێکی دەکرد کە دەربڕی بابەتێکی زیندوو بێت تووشی نائومێدی دەبێت، بۆیە کاریکاتێر (کاریکاتێری

سیاسی) لە رۆژنامەدا واباوە کە وێنای بابەتێکی نوێ بکات، زۆرێك لە کاریکاتێرە نایابەکان چوونەتە ئەرشیفەوە بۆ ئەوەی رێی بڵاوکردنەوە ببینن، تەنیا لەبەرئەوەی کە چارەسەری بابەتێکی نوێ و زیندوویان نەکردووە.

بەڵام لەگۆڤاردا (هەفتانە) خوێنەر پێشتر ئامادەیی تێدایە کە بابەتەکانی هەفتەیەکی تەواو ببینێت، بۆیە سەبارەت بە خوێنەرەوە بابەتێکی دە رۆژی لەمەوبەر کۆن نیە، چونکە گۆڤارەکە هەفتەیەکە دەرنەچووە، کەواتە ئەو کاریکاتێرەی کە بۆ رۆژنامە بە کۆن هەژمارکرا، لە گۆڤارەکەدا نوێیە، چونکە بابەتی زیندوو لە گۆڤارەکەدا، لەوانەیە ئەو بابەتە بێت کە پێش هەفتەیەك روویدابێت، بەڵام لە رۆژنامەدا بابەتی دوو رۆژ پێشتر لەوانەیە زیندوویەتی تێدا نەمابێت. کەوابێت لەوانەیە کاریکاتێر لە گۆڤاردا زیندەگی بۆ ماوەیەکی درێژتر بێت لە کاریکاتێری رۆژنامەدا، ئەمەش وا لە کاریکاتێریست دەکات لە رۆژنامەدا خۆ بگەیەنێتە رەوڕەوەی رووداوەکان بە خێراییەکی زیاتر لە کاریکاتێریست لە گۆڤاردا، ئەمەش کاریگەری دەبێت لەسەر تەکنیکەکانی جێبەجێکردن و توانینی پێشخستنی نیگارەکە و پێشکەشکردنی بە نمونەترین شێوە بە جەماوەر.

سەرەڕای ئەوەی کە رۆژنامەی خولاو، بەپێی ئەو ماوە کاتیەی نێوان دەرچوون و بڵاوکردنەوەی دوو ژمارەدا دابەش دەکرێن بەسەر رۆژنامە و گۆڤاردا، دابەشکردنێکی دیکەش هەیە بەگوێرەی پسپۆریی هەریەك لە رۆژنامە و گۆڤاردا، دەتوانین چەندین جۆر دیاری بکەین وەکو: رۆژنامەگەریی گشتگیر، رۆژنامەگەریی پسپۆر، رۆژنامەگەریی ئاڕاستەکراو بۆ بەشێك یان گروپێکی دیاریکراو لە جەماوەر بە گوێرەی تەمەن یان رەگەز یان پیشە، و رۆژنامەگەریی گاڵتەجاڕ، ئەم رۆژنامەگەرییەش ناوەڕۆکێکی جیاوازی هەیە بەپێ پسپۆری خۆی، بۆیە ئەمیش کاریگەری خۆی هەیە لەسەر کاریکاتێرە بڵاوکراوەکانی نێو لاپەڕەکانیدا، و وابەستەی ئەم ناوەڕۆکەی خۆی دەکات، لەوانەیە گرنگترینی ئەم جۆرانەش رۆژنامەگەریی گشتگیر بێت.

هەندرێن خۆشناو

کتێب و هاوێرگە … هۆشیارجەمال

لە ماوەی ڕابردوودا لەدوای گەیشتنی ڤایرۆسی کۆرۆنا بە هەرێمی کوردستان و بڕیاردان بە قەدەغەی هاتوچۆ لە شارەکانی هەرێمی کوردستان و هاندانی هاوڵاتیان بە مانەوە لە مالەوە، بە نەچوونە دەرەوە خۆیان هاوێرگە بکەن بۆ ئەوەی بەرکەوتنیان لەگەڵ خەڵکی تردا نەبێت، بەهۆی ئەوەی ئەم ڤایرۆسە کوشندەیە بەشێوەیەکی زۆر خێرا و ئاسان دەگوازرێتەوە لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی تر، کە تەنها کەسێک بەسە بۆ ئەوەی دەیان کەس توش بکات.

هەر بۆیە لە ڕاگەیاند□نکانەوە ڕۆشنبیران و ڕۆژنامەنووسان زۆر گرنگی بەوە دەدەن هاوڵاتیان هانبدەن بۆ ئەوەی ئاشت ببنەوە لەگەڵ کتێب، لای هەموان ئاشنایە (کتێب خوێندنەوە) کرد□ن□وەی دەرگای مەعریفەیە لای مرۆڤ، بەڵام لەم سەدەی بیست و یەکەدا، تا ئێستاش کتێب خوێندنەوە نەبووە بە کلتور، هاوڵاتیان لە ڕابردوو و لە ئێستاشدا زۆربەی کاتەکانیان بە تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان بەسەردد□بەن، کە لەجیاتی ڕۆشنبیری جەهل بڵاودەکاتەوە.

بەڵام ئەوەی بۆ من گرنگە ئەوەیە بۆ جەخت لە خوێندنەوەی کتێب دەکرێتەوە ؟ ئایا کتێب خوێندن□و□ چی بەرهەم دەهێنێت لە کوردستان؟

لە هەرێمی کوردستان ئەو نوخبەی ڕۆشنبیر و نووسەران و ڕۆژنامەنووسان کە هاوڵاتیان هاندەدەن بۆ خوێندنەوەی کتێب، لە ماوەی ڕابردوودا لە جیاتی دروستکردنی ڕۆشنبیری ڕەخنەگر و یاخی، لە جیاتی دروستکردنی ڕوناکبیر و نووسەری بە هەڵوێست، لە جیاتی دروستکردنی ڕۆژنامەنووسی بە جورئەت، لەشکرێک لە ڕۆشنبیری حیزبی دروستکردووە، کە لەپاش نزیکی سی ساڵ لە حوکومڕانی پڕ لە گەندەڵی لە هەرێمی کوردستان، تازە لە نووسینی کتێبی پڕ لە ستایش و ماستاوچێتی دایە، بۆ ئەوەی خۆی شیرین بکات لای نەوەی دووەمی سیاسییەکانی شاخ، لە هەرێمی کوردستان نووسەران لە چارەکە سەدەی ڕابردوودا زۆربەی هەرە زۆریان نوکی پێنووسەکانیان لە جیاتی ڕەخنەی جددی و بەجێ، بە نوکی پێنووسەکانیان ژەهریان ڕشتووە بە کۆمەڵگادا و هۆکارێک بوون بۆ بەردەوام بوونی گەندەڵی و شۆڕبوونەوەی بەناو سەرجەم جومگەکانی کۆمەڵگادا، نیچەی فەیلەسوف لە کتێبی (مرۆڤی با□او□) د□□□ت:" لەدیدی مرۆڤی باڵاوە ئەم کەسانە نەفس نزمن، پارە پەرست، ماستاوچییەکان، ڕەشبینەکان، هەواڵدەرەکانی دەسەڵات و ئەو نووسەرانەی کە لەبەر خاتری پارە ئامادەن هەموو پۆخڵەواتی□ک بنووسن".

هەر لە ماوەی ڕابردوودا نووسەرێکی بەناو تەنزنووس لە بەرنامەیەکی

تەلەفزیۆنیدا لێیان پرسی ڕەخنەت چییە لە نووسەران لە وەڵامدا وتی خۆیان نادەن لە هێڵە سورەکان، لە ڕاستیدا من چاوەڕێبووم هێڵە سورەکان لای ئەو قسەکردن بێت لەسەر گەندەڵی و دەوڵەمەندبوونی نایاسایی هەزاران کەس لەسەر حسابی کۆی کۆمەڵگا و نەبوونی هێزی نیشتمانی و ناکارایی پەرلەمان و فاشلی حوکومەتانی چارەکە سەدەی ڕابردوو، بەڵام نووسەری بەناو تەنزنووس هێڵی سور لای ئەوە بوو کە بەشێک لە نووسەران دەربارەی ئاین نانووسن و قسە ناکەن، یاخود مجامەلەی ئیسلام دەکەن و قسەی جددی لەسەر ناکەن!؟

ئەم جگە لەوەی لەشکرێکی تر کە بەناو ڕۆژنامەنووسن لە پشتی کۆمپیوتەر و مۆبایلەکانیانەوە، لە ڕێگای سایتی سێبەر و بەناو ئەهلی و سەربەخۆ و سەدان پەیجی بێ دایک و باوکەوە سەرتاپای ڕاستییەکانی کۆمەڵگایان شێواندووە ، حەقی هاوڵاتی کە لای دوو حیزبی دەسەڵاتە، وایان کردووە کە هاوڵاتی بە شەو و بە ڕۆژ جنێو بە ئەو هێز و چالاکوان و ڕۆژنامەنووسانە بدات کە ڕەخنە دەگرن لەم هەموو گەندەڵی و ستەمکارییەی هەیە لە هەرێمی کوردستان.

وایانکردووە خەڵکی بەنان و بەژیان دەسەڵات وەک بێ دەسەڵات ببینن و ئەو لایەنە سیاسیانەی ڕەخنەی توند و جددیان هەیە و شەڕ دەکەن لە پێناو هاوڵاتیدا وەک دوژمن و گەندەڵ ببینن.

لە کۆتایدا دەپرسم خوێندنەوەی کتێب ئەمە بەرهەمەکەی بێت کە ئەم نوخبە ڕۆشنبیرەی دروستکردووە، خەڵکی بە چی وزە و توانایەکەوە مەیلی بە خوێندنەوە بچێت؟ هیوای بە کە بێت ژیانی بگۆڕێت؟

فەنەمەنی چەکل .... کاوە جەلال

“چەکل” توانجەکی یان پێڕابواردنەکی سلێمانیانەیە، لە گەرەکە بەدەر لەوە وەک فەنەمەن وەریبگرین و ڕەخنەیانە پێوەی خەریک ببین، چونکە لە هەموو بوارەکانی ژیانی کوردان (ی نەو ئێراق)دا تەنیوەتەوە، بۆیە تەنانەت لە ماڵشی سەندنی سەروەریدایە.

ئاشکرایە وشە تەنیا دەربڕینی زارەکی نییە، بەڵکو هاوکات ناوەرۆکێک یان ڕەوشێکی دەروونی لە خۆدەگرێت، وەک “سازگار”، “هێمن”. هەروەها وشەی دیکە هەیە کە ئەویش واتاکەی ڕۆشنە، بۆ نموونە وشەی “چە”، لە ئەمیان وەک دوو وشە ناوبراوەکەی دی لە ناوەڕۆکێکی هەستەکییەوە دەرنەکێشراوە، بەڵکو ئەمە لە دەرککردنەوە

دەزانین کە "چڵ" بەشێکی باریکتر و نەرمتری درەختە لە لقەکەی، ئەمیش باریکتر و نەرمترە لە قەدەکەی. لە وشەی چڵکل بە پێچەوانەی ئەو نموونە هێنراوانەی سەرەوە، هیچ ناوەرۆکێک دەرنابڕێت. هەردوو دەنگی "چڵ…" و "…کل" زۆر سەیر پێکەوە گرێدراون، ئەوها دەنوێنێت هەروەک پێکەوەگوجاویی دەنگیان یەکی خستبن، هاوکات نەشیاو نییە لە چەقەڵ / چەکەڵ / شاکال-ەوە وەرنەگیرابێت. گەر ڕەفتاری چڵکل وەربگرین، کلکەلەقەکانی، بەسەروبەرییەکەی، چاوەڕوانییەکەی بۆ خواردنی لاکی ڕاوکراو و هتد، ئەوا پێدەچێت ئەو گریمانەیە نالەبار نەبێت – ئەمە بێگومان تەنیا گریمانەیە.

ئەمە بە هەوڵێکی دیکەی بەراوردکاری باشتر دەتوانین لە فەنەمەنی چڵکل نزیک بکەوینەوە، واتا گەر بیخەینە بەراوردەوە لەتەک فەنەمەنی "چڵیت"دا (کەواتە، وەک فەنەمەن، سەربەخۆکراو لە ڕەچەڵەکی مێژوویانەی سەرهەڵدانی لە سلێمانی، بێگومان هاوکات لەگەڵ ڕێزدا بۆ کەسی ئەوها ناونراو، چونکە بەگوێرەی وەسفکردنەکانی ئەو کەسە لەتەکیدا یەکناگرێتەوە، واتا چڵیت وەک فەنەمەن لە ڕەوتی بەگشتیبوونیدا واتایەکی دیکەی وەرگرتووە).

"چڵیت" دەشێت ئاماژە بێت بە تلیسانەوە، یان بە سەغڵەتکەرێکی لکاو بە کەسانەوە، هاوشێوەی چڵ-م-ی چڕاوە بە لووتدا. بە هەر حاڵ لەرەش "چڵ" و "-یت"ی پێکەوەگرێدراو وەک وشە هیچ ناوەرۆکێکی لە خۆ نەگرتووە، هیچ ئاماژەیەک نادات، بەڵکو دەشێت گەمەیەک بێت کە بۆ خاتری ڕاگەیاندنی سانای زار بە خودی "چڵ" بکرێت و لە سپۆنتانەتیی (عەفەوییەتی) خۆڕاگەیاندنەوە بەتەگەڵەیە. وشەکە خۆی، وەک خودی ئەو وشەیە، ئەوها دەرفەتی گەمەی زمانیانە دەدات. ئەمە دەتوانین بە پتر تێگەیشتن لەم ڕەوشە دەنگی "ڵ" بە وێنە وەربگرین: زۆر دەشێت چەنەبازییەک کە کەس لێی تێناگات و مایەی سەغڵەتییە بە کەسانی دەوروبەر، وا لەو کەسانە بکات کە بەو چەنەبازە ڕابوێرن، واتا سزای بدەن و بە پێڕابواردنەوە پێی ببێژن: "دە بەسە بەتەڵ بێت!".

ئەمە ڕەوشێکی بەم چەشنە، لە لە پەیوەندیی دیکەدا، لای گریکەکانی ئەنتیکە دەبینین: ئەوان کە خۆیان لە بێگانان بە مەزنتر دادەنا، لە لەبەر ئەوەی لە دەربڕینەکانیان تێنەدەگەیشتن، ئەوا بێگانەکانیان لە شێوەی ئاخافتنیانەوە ناو دەنا "باڕ-باڕۆس" (بەڕ بەڕەکان) کە بە کوردی واتای "بەتەڵ-بێت-کەران" دەگەیەنێت.

گەرچی دەربڕینی وشەی چڵکل وەک دەربڕینی وشەی چڵیت لەسەر زار ناخۆش نییە، سەرەڕای ئەوە نیشانەی ئەوە نییە کە گوایا لە خۆشەویستییەوە سازێنرابێت، وەک چۆن بۆ نموونە کوڕێک برادەرەکەی ناودەنێت خولە، عەبە، حەمە و هتد. چڵکل هەرگیز لە داکەوتدا بە جیددی وەرناگیرێت و مرۆ حەز بە نزیکبوونەوەی ناکات. کاتێک چڵیت

زۆرتر مەرکی تەپە، دوورەپەرێز، بەتاقەت و هتد-ی هەیە، ئەوا چەکل سرکە، زۆر حەزی لە کلکەلەقە و خوانواندنە لە نەوەندی گشتیدا، لە بەبێ ئەوەی ئەو خۆی بێت، بەڵکو ئەو کەسانە وەک نمونەی لاساییکردنەوە وەردەگرێت کە وریا و ناسک و چالاکن، ئەمانەش بێگومان کەسانی ئەوتۆن کە بە هیچ شێوەیەک حەز بە نزیکی لە چەکلەکان ناکەن. ئاخر چەکل نە وریایە، نە ناسکە، نە چالاکە. بۆیە کاتێک چەکل لەیان نزیک دەکەوێتەوە، ئەوا ڕاستەوخۆ پێی دەبێژن: "دە لاچۆ چەکل"! ئەی ئەو؟ ئاخ ئەو! ئەو چەکلە! دەمی پان دەکاتەوە، ئەوجا خیش دەکات و بە نا بەدەی لەیان دووردەکەوێتەوە. سەرباری ئەوە هێشتا هەر واز ناهێنێت! نەخێر، ئەو تەنیا بە جۆستەی لە ئەوان دوور دەکەوێتەوە، پاشان لە دوورەوە بە تیلی چاو هێشتا هەر لە ئەوان دەڕوانێت.

کەواتە چەکل پەمە ترسییە!

ئاخر چەکل هەردەم "چاو-لە-کردووە" و بە چەشنێک بووە بە دیلی "چاو-لە-کردن"ەکانی خۆی، کە ئیدی بەبێ لاساییکردنەوە ناتوانێت پێناسەی خۆی بکات، ئەوجا لەبەر ئەوەی بوێریی نییە چەکلێتیی خۆی بسەنگێنێت، بەڵکو دیلی ڕێژەکانە، ئەوا شوناسی نییە! ئەو خەوشەکی کارەکتەرە.

چەکلی "چاو-لە-کردوو" هەرگیز کەڵە نادات، هەردەم لە مەیدانداییە و هەرگیز لە مەیداندا نییە: ئەو لە گشت لا دەبینرێت و ئەوەش دەشێت زۆر سانا دەوروبەری لە خشتە بەرێت، چونکە بینینی زۆری وا دەکات نەبینرێت کە ئەو هەردەم چاوەڕێی هەڵە. لە ئایا پەیوەندییەکان هەروا ئاسانن؟ نەخێر. ئیگنۆرانس (خۆغەشیمکردن، پشتگوێخستن) بەگشتی، یان فیزداری و لەخۆباییبوونی سوننەگەرایان کە خۆیشیان تا ڕادەیەکی زۆر قایلن بە هەڵە هەڵکەوتووەکان بژین و هاوکات هەردەم بینیویانە کە چۆن چەکلەکان بەردەوام دەڕوانن داخۆ کەی دەرکەوتووی سیاسی لەکوێ دەرگە لە ئەوان بکاتەوە، بە کورتی، زۆر دەشێت ئەمان پتر کاریگەر بن لەوەدا کە چەکلەکان بە ڕێز مامەشی سەرکەوتن نمایش بکەن. ئاخر وەک گوتمان چەکل بەهاکانی پێناسەکردنی خۆی لە دەرەوە وەردەگرێت و دەیانکات بە ڕێنومای ژیانی. ئەوجا ئەوی کەڵەندەر هاوکات بەهەی کەلاخستنییەوە بە بوغز تەنراوە، بۆیە هەر دەرفەتەکی بۆ بەتە پێشەوە، بەی دەبەت بە هەلی تۆڵەسەندن لە سەرجەم جڤاک، لە کولتوور، بەڵێ لە خودی ئەخلاق. ئەم دیلەی ڕێژەکان تا بۆی بکرێت بە پەخشاندنی تەڕەی رواڵەت بنەڕەتەکان لەکاردەخات!

ئاخر چەکل هاوشێوەی کەم ی دومەڵێی تەقیو بەڕێی پەیوەندیی سیاسییەوە لە نەوەندی سیاسەت و کولتووردا فیچقەی کردووە، هەروەها بەهەی بینینی خۆیەوە لە ڕێژدا تەنیا وەک پاشکۆ و بندەست

دەتوانێت بە چۆڕانەوە چالاک ببێت، هەر لەبەر ئەم هۆیەشە کە کەسانی دی بە هەڵوێستمەند و سوننەگەرایانی ئیگنۆرانتەوە (خۆغەشیمکەرەوە، پشتگوێخەرەوە) بێزی لێ دەکەنەوە. ئەو وەک چاوە-ڕوان، ڕاستتر ببێژین وەک چالاکێکی کەلاکەوتووی چاو-لێ-کردوو، چاوەڕوانی هەلە بۆ وەرگرتنی رۆڵەکەی. ئەوجا دەبێت چە هەلێک لەوە لەبارتر بێت کە بەدووی خۆس□ پاندنی کولتووری و سیاسیی کەسانی جاهیل و بەدجۆربوودا دەڕەخسێت؟ بەڵێ لەوە "هەلی مێژوویتر" بۆ چەکل ناڕەخسێت! بەم شێوەیە چەکلی بەردەوام پیشخواردۆوە هێدی هێدی، لێ بە خشکەیی، کودەتای خۆی بەسەر هەمووواندا دەکات، بە تایبەتی بەسەر "ئەوان"دا کە هەردەم پێیان دەگۆت: "دە لاچۆ چەکل!" تازە ئەو سەردەمە بەسەر چوو! بەڵێ، ئێستا چەکل لە کەناری خۆمۆکییەوە "دێتە پاڵ"، تەنانەت "دێتە نێوانەوە": ئەو دێتە "پاڵ" بەڕێوەبەر، مامۆستای زانکۆ، تەنانەت دەگات بە ئاستێک کە لە تەنیشت ئەم یان ئەو سەرۆکەوە دابنیشێت، لە بارەگای پارتی سیاسیدا ببێت بە خاوەنی مێزی خۆی! بە چەقەنەیەک، لەسەر نامەی دەمانچەییەک، بڕوانامەی ماستەر یان دکتۆرا یان هەردووکیان بەدووی یەکدا وەربگرێت! لە وەزارەتدا پۆستی بال□ای هەبێت! لە ئەنجومەنی پارێزگەدا کات بەسەربەرێت! لێ هاوکات و بەردەوام سەفتە دۆلار یان سەفتە بیستوپێنجی بخاتە گیرفانی کراسەکەیەوە، کە بە لاستیک پێکەوە ڕایاندەگرێت تا سەفتەکەیان تێکنەچێت.

بەم شێوەیە ئیدی لە گشت لا چەنەی چەکل دەبیسترێت. ئەو بێگومان تا بۆی بکرێت هەوڵ دەدات دەستەکەی بە شارراوەیی بهو□□□ت□وە، لێ تەنیا ئەو خۆی باوەڕ دەکات کە دەستەکەی شارراوەیە، بە پێچەوانەوە کەسانی دی دەیبینن! جگە لەوە چەکل هەرگیز بە سەقامگیریی دەروونی ناگات. ئاخر ئەو کە هەردەم لە هەوڵی قۆزتنەوەی هەر هەلێکدایە، هاوکات لەوەش بەئاگایە کە دەشێت هەلە هەڵکەوتووەکان نەمێنن، بۆیە دەشێت بە شانازییەوە ڕانک و چۆغەی گرانبەهای هەورامی بپۆشێت، لێ هێشتا هەر لە جانتاکەیدا دیسداشە و عەگالێکی شاردبێتەوە. ئاخر کێ ناڵێ ...؟ ئەرێ ...! کاکە جیهان پڕە لە مەترسی!

ڕۆڵی باشووری کوردستان لە ڕاپەڕینی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهریدا -6- ... ڕەسوڵ بێسکێنی

بەشی شەشەم

لەشکرکێشی و ڕاپەڕین بەرەو هەرێمی ئازربایجان

بەپێی ئەو نەخشەی دانرابوو، دەبوو لەیەکەم هەنگاودا هێزی هەرە گەورە و چەپێك هاوێژ بەسەرۆکایەتی عەبدولقادر و هەمزاغا، سابڵاخ و دوایی تەورێز داگیر بکات، هێزی دووەم بە سەرۆکایەتی موحەمەد سدیقی دووەم کوڕی شێخ ورمێ بگرێت.هەرچی هێزی سێیەمە بەسەرۆکایەتی خەلیفە موحەمەد سەید بوو، دەبوو ئەو ناوچانە بگرێت کەوتبوونە ڕۆژئاوای گۆماوی ورمێ، لەوانەش شاری سەڵماس و خۆی، شێخ عوبەیدوڵڵا خۆی سەرکردەی گشتی ئەم دوو هێزەی دوایی بوو. سەرانی جوڵانەوەکە پێیان وابوو کردنی ناوچە کوردنشینەکانی ئێران بەئاگردانی شۆڕش دەرفەتێکی چاك بۆ پەرەسەندنی شۆڕش پێك دێنێ، ئەوان دەیانوویست پێشەکی ناوچە کوردنشینەکانی ئێران ڕزگار بکەن و پاشان بادەنەوە سەر تورکیا و کوردستانی لێ بسەننەوە.

لاوازی و کەم دەسەڵاتی هەردوو ئیمپڕاتۆری عوسمانی و قاجاری، هەلێکی لەباری بۆ هەڵگیرساندنی جوڵانەوەیەکی ڕزگایخوازی بەربڵاو بەسەرکردایەتی شێخ عوبەیدوڵڵای شەمزینی پێك هێنا، لەسەرەتای دەستپێکی شۆڕشدا تەنیا ناوچەی شەمزینان لەژێردەسەڵاتی شۆڕشدا بوو، بەڵام هێندەی پێنە چوو گۆی شۆڕش زۆربەی ناوچەکانی کوردستانی تورکیا و ئێرانی گرتەوە. لە پاشکۆی نامەیەکی ئیرل گرانقێل بۆ مستەر گۆشن هاتووە،"ئەم کۆمەڵەیە ئێستا 4.000 هەزار تقەنگی مارتینی هەیە کە 200 دانەیان ئێرانیەوە ئەوەی ماوە تورکیە"

دوای ئەوەی بەڕێوەبەری سابڵاخ بەرامبەر کردەوەکانی هەمزاغا کەوتە ئازاردان و چاوترساندنی خەڵکەکە، ئەوسا هەمزاغا بانگی ڕاست بوونەوەی عەشرەتەکەی خۆی داو داوای پشتگیری و یارمەتی لە شێخ کرد، لە مانگی ئاب دا شێخ عوبەیدوڵڵا هەزار چەکداری بەسەرۆکایەتی عەبدولقادری کوڕی نارد بۆ یارمەتیدانی مەنگوڕ، عەشرەتی دێسێزی شێخ لەگەڵ ئەو هێزەدا لەسنووری ئێران پەڕیەوە، هەتا دەهات عەشرەتی تر لایان دەدایە لای ڕاپەڕینەکە.

شێخ عوبێیدوڵڵا پێنج هێزار کوردی سەر بە قەڵەمڕەوی ڕۆم و دانیشتووی ئەو سنوورانەی بۆ شێخ عەبدولقادری کوڕی بچووکی خۆی و هەمزاغا و

محەمەد ئاغا و عەبدوڵڵاخانی زەرزاشی لەگەڵ خستن و فەرمانی کۆکردنەوەی لەشکری کوردستان و داگیرکردنی هەرێمی ئازەربایجانی پێکردن. لە (20- 9- 1880) جوڵاندنی هێزەکانی کورد لە قۆڵی یەکەم، بەسەرۆکایەتی شێخ عەبدولقادر و هەمزاغای مەنگوڕ بەرەو شنۆ و موکریان دەستی پێکرد. دواتر لەهەموو لایەکەوە هێزەکە گەشەی کرد، بۆ ئەمەش شێخ بڕیاری دا لەکاتی شەڕدا دەبێ گیان و ماڵی دانیشتوان پارێزراوبێ، ئابۆت کونسوڵی گشتی بەریتانیا لە تەورێز لە 22ی کانوونی یەکەمی 1880 دەنووسێت: دەرکەوتوە لەشکرەکەی شێخ 30,000 کەسن، بەشێکی زۆریان تفەنگی مارتینیان پێیە، بەڵام هەموو ئەو گوندانەی کەوتونەتە ڕێی پێشڕەوییەکەیان دەست لێنەدراون و تەنگیان پێهەڵنەچنراوە، هەموو ئەو زەخیرە و کەلوپەلەی پێویستیش بووبێ شێخ بەپارە کڕیونی.

هێزەکەی هەمزاغا و شێخ عەبدولقادر بۆ ئەوەی لەلایەن هێزەکانی سەر سنووری ئێرانەوە بەرهەڵستی بکرێت، گەیشتە مەرگەوەڕ، لەوێش سەرۆکە کوردەکانی ئەو ناوچەیە چوونە ڕیزی هێزەکەوە، ڕاپەڕیوەکان ڕوویان کردە ناوچەی شنۆ. هەمزاغای مەنگوڕ بووە (سوپاسالاری) ئەم هێزە و لە (25- 27- 9- 1880ز) شارەکانی لاجان و شنۆ و سندوس ئازادکران.

شێخ عەبدولقادر لەڕۆژی (7)ی مانگی شەوال دا (1297ك) (13- 9- 1880ز- 22- 6- 1259 هەتاوی) هۆردوی لە شنۆ خست و حاجی وەهاب خان و عەبدوڵڵاخان و ئیبراهیم خان و ئەمیر خان سەرلەبەری سوارە و پیادەیان، خۆیان گەیاندە و دوای دوو ڕۆژ لەوێ جوڵان و لە دوو قۆناغی مەحاڵی شێدوز قۆناغیان گرت.

هەر لەسەرەتاوە شێخ نامەی بۆ کاربەدەستانی ئێران و نوێنەرانی وڵاتانی ئەوروپی و بێگانەکان نارد، ئەو نامەیەی شێخ لە سەرەتای دەست پێ کردنی ڕاپەڕینەکە بۆ کاربەدەستانی ئێران و نوێنەرانی دەوڵەتە بێگانەکانی نارد، سروشتی ڕاپەڕینەکە، هۆیەکانی، هەروەها هەڵسەنگاندنی ڕاستەقینەی دەوری شێخ عوبەیدوڵڵا لەو ڕاپەڕینە ڕوون دەکاتەوە و مانایەکی گرنگی هەیە. شێخ لەگەڵ دوو کەسدا نامەیەکی بۆ حەمزە میرزا حیشمەت وەلیعەهدی تەختی ئێران نارد، بەڵام ئەو هەردوو کەسەکەی گرتن و لەگەڵ نامەکەدا بۆ شای ئێران، ناسرەدین شای قاجار (1832- 1896ز)ی ڕەوانە کردن بۆ تاران.

ئەو دوو نامەیەی شێخ عوبەیدوڵڵا بۆ (کۆهرانی)ی میسیۆنێری ئەمەریکایی نارد لەورمێ، بەڕاستی مایەی سەرنج لێ دانن، شێخ لەو دوو نامەیەدا داوا لە کۆهران دەکات کۆنسوڵی بەریتانیا لە ورمێ لەو هۆیانە ئاگادار بکات، کە کوردەکانی بەرەو ڕاپەڕین هاندا.

شێخ عوبەیدوڵڵا پەیوەندیەکی دیبلۆماسی فراوانی دەست پێکرد لەگەڵ کۆنسوڵ و نوێنەرانی وڵاتانی بیانی و ئەوروپاییەکان، بۆ

تێگەیاندنیان لەمەبەستی ڕاپەڕینەکە، گفتوگۆی نێوان شێخ و بیانیەکان ئەوەمان بۆ ئاسان دەکات لەنزیکەوە سەرنج لە هونەر و توانای دیبلۆماسیەتی شێخ بدەین و شوناسی لەگەڵدا پەیدا بکەین.
زۆری نەبرد ڕاپەڕینەکە هەموو ناوچەکانی کوردی تەنیەوە، لەنیوەی یەکەمی مانگی ئەیلولدا، کوردەکان دەوروبەری لاجان و سەردەشتیان گرت، هێزی ڕاپەڕیوەکان کە بەچەکداری دانیشتووەکانی تەواو پڕ ببوو، بووە هەڕەشەیەکی پڕ مەترسی، بەلای کەمەوە هەموو عەشرەتە کوردەکانی ئێران لایان دایە لای شێخ عوبەیدوڵڵا، لەوانە: مەنگوڕ، مامەش، زەرزا، موکری، دێبۆکری، گەورك، شکاك، جاف، پیران، ئاهو(ئاگو) (لەوانەیە ئاکۆ بێت)، زوودی و هی تر. لەماوەی چەند ڕۆژدا هێزێکی زۆری سوارە و پیادە کۆبوونەوە.
هەمزاغا هەوڵی دا هەموو سەرۆك هێزەکان و هێزەکانیان لەژێر ئاڵای شێخ دا کۆبکاتەوە، هەوڵی زۆری لەگەڵ محەمەد ئاغای مەزنی مامەش و بیوك خانی گەورەی قەرە پەپاخ دا ئەوانیش بەشداری ڕاپەڕینەکە ببن، محەمەد ئاغا لە سابڵاخ هەوڵێکی زۆری دا کاربەدەستانی عەجەم لە مەترسی و گەورەیی بزوتنەوەکە هوشیار بکاتەوە، بۆئەوەی هەر لە سەرەتاوە ڕێ لە تەشەنەکردنی بگرن، دوای ئەوەی لەوان نائومێد بوو، ڕاپەڕینەکە پەرەی سەند، ئەوسا ئەویش بەناچاری تێکەڵاوبوو.
هێز و دەسەڵاتی شێخ عوبەیدوڵڵا لە ئێران بەجۆرێك پەرەی سەند، وای لە (ئابۆت)ی کۆنسوڵی ئینگلیز کرد لە تەورێز، لە (15)ی حوزەیرانی ساڵی (1880)دا بەترسەوە (تۆمسۆن) ئاگادار بکات کە: “شێخ توانی بەشێکی گەورەی عەشرەتی شکاك بەلای خۆیدا ڕابکێشێت، ئەو عەشرەتەی جاران دۆست و جێی بڕوای شا بوو” (ئابۆت) سەر کونسولی ئینگلستان لە تەورێز داوای لەکاربەدەستانی ئێران کرد خێرا لیوا کوبوخان لە تەورێزەوە ڕەوانەی سەرسنووربکەن، بەو نیازەی چاوی بە نوێنەری عوسمانی بکەوێت، بۆ هێمن کردنەوەی دۆخی سەرسنوور لەگەڵیدا بکەوێتە گفتوگۆ، ئابۆت دەنووسێت: ” لەوەش زیاتر قەت حەز بەوە ناکرێت ڕێگای پێ بدرێت (واتە بە شێخ) هێز و دەسەڵاتی خۆی بەناو سنوورەکانی ئێراندا بڵاو بکاتەوە، ئەم ڕایەشم بە کاربەدەستانی ناوچەیی دەگەیەنم”.
بەدرێژایی مانگی ئابی ساڵی (1880) ڕووداوی وەها لە کوردستانی ئێران سەریان دەرهێنا، بوونە هۆ و هاندەری نوێ بۆ هەڵچوونی کوردەکان، هەمزاغای سەرۆکی مەنگوڕی ناسراوی کورد، پاش کۆبوونەوەی شەمدینان، چالاکانە کەوتە خۆ ئامادەکردن، هەمزاغا گەلێك لە سەرۆك خێڵەکانی تری ڕام کرد بوو لابدەنە لای ڕاپەڕینەکە، ئەو کۆبوونەوەیەی لە شەمدینان بۆ پێکهێنانی ڕاپەڕینەکە دانرا، لەلایەن گەلێك دانیشتووە کوردەکانی ئێرانەوە پەسند کراو پێشوازی لێ کرا،

کۆنسۆڵی ڕووسیا لەوان ئەو هەواڵەی ڕاگەیاند، گوایە کوردەکان” لەلایەن کاربەدەستانی ئێرانەوە زۆریان لێ دەکرێت و دەڕووتێنرێنەوە سەریان بەرزکردۆتەوە و قین دایگرتوون، ئەوان (کوردەکانی ئێران) بەوپەڕی شادییەوە پێشوازی شێخ دەکەن و بەڕزگار کەری دادەنێن، هەموویان بگرە کەس نەماوە لانەداتە لای”.

ئابۆت کونسوڵی گشتی بەریتانیا لە تەورێز دەڵێت: کاربەدەستە ئێرانیەکان ناڕەزایی ئەوە دەردەبڕن چەند خێڵێك لەتەڕەفی تورکیادا ئەم کێشانەیان دروست کردبێ، بەواتایەکی تر کۆچڕەوەکان کە دڵسۆزن بۆ شا و تاڕادەیەکیش سونین هاومەزەبەکانیان لەوڵاتی عوسمانیدا کاریگەریان لەسەریان هەیە، بەهەیبەت و ترسەوە دەڕوانە شێخ عوبەیدوڵڵای سەرۆکە ڕوحیەکەیان لەهەردوو دیوی سنوورەکەدا.

ڕۆژنامەی (وەقت)ی تورکی ڕاپەڕینە جەماوەرییەکەی کوردی ئێران وەها ڕوون کردەوە کە ” کوردەکان زوڵم و زۆرێکی زۆریان لێ دەکرێت و باج و سەرانیەکی زۆریان لێ دەسەنرێت”

ڕاپەڕیوەکان بێ ئەوەی بەرهەڵستیەکی ئەوتۆ بێتە ڕێیان بەرەو سابڵاخی شاری سەرەکی و گەورەی کوردستانی ئێران کەوتنەڕێ، موتەسەڕیفی شارەکە کە دیی دانیشتوانی شارەکە پشتگیری ڕاپەڕینەکە دەکەن بڕیاری دا لەگەڵ ڕاپەڕیوەکان بکەوێتە گفتوگۆ، لەئەنجامدا موتەسەڕیف بڕیاری دا بەخۆی و دەست و پێوەندەکانیەوە شار بەجێ بێڵێ و ماڵ و مڵك و چەك لەگەڵ خۆیدا نەبات، پاش ئەمە کوردەکان بێ ئەوەی یەك تەقەش بکەن شاری سابڵاخیان گرت. ئینجا عەبدولقادر ناردی بەدوای ئێلەکانی باشوور و باشووری رۆژهەڵات تا دەگاتە بانە و سەقز، داوای لێ کردن خۆیان ڕادەست بکەن، ئەوانیش گوێڕایەڵی داواکەی بوون، پاشان حکومەتێکی هەرێمی ڕێکخست، بەدانانی حاکم بۆ ئەو ناوچانەی ڕادەست بوون، بۆ بەڕێوەبردنی کاروباری ناوخۆی ناوچە ڕزگارکراوەکان شێخ دەزگای تایبەتی پێکەوەنا. و موتەسەریفی بۆ شاری سابڵاخ دیاری کرد. دوای ئەوە لەسابڵاخ پێشڕەوەی کرد بۆ ڕووباری تاتاو.

پاشنیوەڕۆی 2ی تشرینی یەکەمی 1880 لەلایەن شێخ عەبدولقادر و هەمزاغا لەگەڵ 10،000 کەس پەلاماری دواب ی دابوو هێرشەکە سێ سەعات پێش ڕۆژئاوابوون کرابوو. چوار سەعاتی خایاندبوو، سەلیم خان، چهار دەوڵەت، عەلی خان حاکمی مەراغە لەگەڵ محسن خانی بەختیاری دوای شەڕێکی بەرگریکارانە ناچاربوون هەڵبێن.

بەهەموو حیسابێك واپێدەچێ ئێلەکوردەکان بەفەرماندەیی شێخ عوبەیدوڵڵا بەردەوام بن لەچوونە پێشەوەیاندا بۆ ناوخاکی ئێران، خێڵە ئێرانیەکان دەچوون و دەیاندایە پاڵ هێزەکانی شێخ و حکومەتی ئێرانیش لەشکری دەنارد، بەڵام ئەوەندە بەهێز نەبوون بتوانن

بەرامبەر کوردەکان بوەستن، باڵێن جێمین لەو باوەڕدانەبوو لەم کاتەدا ئێرانیەکان بتوانن بەرەنگاری کوردەکان ببنەوە، ئەوا پێویست ناکا هێزەکانی ڕووسیا لەسنوور بپەڕێنەوە، بەڵام ئەگەر ئێرانیەکان تێك بشکێن ئەوا بارودۆکە مەترسیدار دەبێت.

زۆری نەبرد هێزەکانی کورد گەیشتنە تەورێز، ئەم گورج و گۆڵی و چالاکیەی کورد نواندی و ئەو نزیك بوونەوە چاوەڕوان نەکراوە لە تەورێز، شارەکەی تێقاند، خەڵکی شارەکە کەوتنە خۆیان و دەستیان کرد بە قایمکاری کردن، کونسوڵخانە بێگانەکان خێرا کەوتنە کۆکردنەوەی ئەرشیفەکانیان، بەو نیازەی دەربازیان بکەن، هەر ئەو ترس و پەژارە بوونە پەکی چالاکی و گۆستە و هەواڵ گەیاندنی خست.

بەوتەی پەیامنێری ڕۆژنامەی (تایمس) سەرکەوتنەکەی کورد لەبەر ئەوە بوو، دانیشتووە کوردەکانی وڵاتەکە بەچاوی ڕزگارکەر سەیری شێخ عوبەیدوڵڵایان دەکرد، لەڕۆژانی بەیەکاچووندا لەگەڵ هێزە ئێرانیەکانی سەر سنووردا، نەجارێك و نە دوو ڕووی دا سەرباز و ئەفسەرە کوردەکانی سوپای ئێران هەڵ دەهاتن و دەچوونە ڕیزی ڕاپەڕیوەکانەوە.

لەو ڕۆژانەی هێزەکانی کورد بەرەو ناوچەکانی کورد و ئێران کشان، شێخ عەبدولقادر هەمیشە ئەوەی دووبارە دەکردەوە نابێ هێزەکانی کورد دەستدرێژی بکەنە سەر ژیان و ماڵ و موڵکی خەڵکەکە، هاونیشتمانە ڕووسەکان ئەوانەی لە ئێران دەژیان سوودیان لەم بانگەوازەی شێخ عەبدولقادر دی، (شولژێفسکی) مووچەخۆری ڕووس لەتەورێز، لەبیرەوەریەکەیدا لە (20)ی تشرینی دووەمی ساڵی (1880)دا نووسیویەتی دەڵێت: "ئەریتێن نەزار بەگ (هاونیشتمانێکی ڕووس) بەدرێژایی ئەو ماوەیە لە سابڵاخ بووە، چەند جار شێخ عەبدولقادری دیوە، شێخ چەند کەسێکی لەگەڵدا نارد بۆ ئەوەی عەمبارەکانی هاونیشتمانە ڕووسەکان لەشار لە دەستدرێژی بپارێزن، داواشی لێ کرد ئەگەر هاتوو هێزەکان پێویستیان بەگەنم و جۆ بوو ئەوە پێیان بفرۆشێت و پسولەیان لێوەرگرێت".

ماوەیتی ......

خ□□□و□تی کۆڕۆنا ... بۆتان لەتیف عەبدولقادر"پایان"

-١-
کاتێ ژیان ژەنگ هەڵدێنێ؛
کاتێ گەردوون ماندی ئەبێ؛
وەختێکە گۆی زەوی؛ جومگەکانی هەڵئاوساون..
دۆخێکە بوونەکان؛ زۆر پایەیان داڕزاون!..
بۆیێ دێت و
ئەم سەر ئەو سەری بوونەوەر ئەوەستێنێ..
هەتا پشویێک وەرگرێ وژەنگی بەری بوەرێنێ..
مر□ق: ئ□م وێستگەیەی؛ وچانێکی تەم ومژاویی ئاڵۆزە..
ئەو: خەیاڵەحەسانەوەیەکی کورت..
ئەم کۆڕۆنا قایرۆسە؛
دزەدەردەو بەری قڕێژی ژینگەیە!..
لەچاو؛ چاوی گشتی؛ شاراوەیە!..
هەرچی چاوی وردبینە؛ ورد ئەبینێ و
پێمان دەڵێ: ئەم؛ دەردێکی گلۆباڵە!..
جارێ نەچارە؛ نەپێکوتەی هەیە..
تازە دەرکەوتووەو تاڵە..
لەئێستادا؛
چارەسەری؛ تەنها مانەوە لەماڵە!..
لەخەڵوەتی کۆڕۆنادا؛ لەماڵەوە دەمێنمەوە!..
-٢-
ئ□م؛ قایرۆسێکی ئاڵۆزە..
دۆستی قەرەباڵغی وگەڕان؛
ئارەزووی تەوقەو باوەشەو
ژینگەی گەشەی؛ چپەی ماچە!..
بەکوردیەکەی پێتان بڵێم:
قایرۆس ژەهرە..
تەنۆکەی مردووی زۆر وردن..
خانەی ئێمە؛ گیانی ئەون ولە گەشە؛ بەدەست وبردن!..
ئەم کۆڤید ١٩ نوێیەش؛ بازدانێکە، سەر بەوانەو

سیەکانمان؛ بۆ ئەو مۆڵگەو کاچە!..
لەخەڵوەتی کۆڕۆنادا؛ لەماڵەوە دەمێنمەوە!..
-٣-
خودایە!..
ئەمە چ لوغزێکە؟!..
لوغزی قایرۆس!..
هەموو جیهان گوشراوەتە کونجی ماڵ!..
ئەمە چ ترسێکە؟!..
ترسی ئەزەل!..
ئەمە چ گەورەییێکە؟!..
گەورەییت!..
خودایە..
هێزێ.. وزەیێ..
بەرەنگاریێ.. ورەیێ..
لەگێڕا نەوەی خەیاڵدا؛
ورەو بەرەنگاری هەیە..
خەیاڵی زانستی..
خەیاڵ؟!..
گەلێ جاران باری لەناکاو دەهێنێ!..
ئەندازەی زۆر شتی نەشیاو
ژەهرو مشەخۆر
هەر نامرۆیی وچاوچنۆکیێ.
هەر نەخۆشیێکی ویژدانی ناو کۆمەڵگا تێکدەشکێنێ!..
لەخەڵوەتی کۆڕۆنادا؛ لەماڵەوە دەمێنمەوە!..
-٤-
ئاای خودا!..
دەنگی ئاوازێک دوور دوور دێ
هەردێ هەر دێ هەتا ئەگەتە ناو ماڵمان
دەنگی وشەکانت!..
دەنگی سیڕەی دەرگای ماڵت!..
وەختی بەڕوومان دەدەخرێ!..
دەنگی بانگی هاوارێکی بێ دەرەتان
دەنگی گەروێ کەنوساوەو
خەریکە لەبینین ئەبێ وئەمرێ!..
ئەگ□ر قایرۆسێ دەرکەوێ؛
قایرۆسی ئابوری بێ یان چڵێسی
قایرۆسی ویژدانی بێ یان هی کورسی

قایرۆسی نان بێ یان هی برسی
لەگەڵ یەکەم دەرکەوتنیا؛
بەرگریش دەکەوێتە گەڕ..
سەنگەرەکانی توند دەکاو
لەپێناوی دادو یاسا
لەپێناوی ژیانێکی مرۆیی ئاسا
لەپێناوی یەکسانی وداد، گەشەی یاسا
شەڕی مان ونەمان ئەکا
تا چیڕۆکی قارەمانی وخۆڕاگری
تا چیڕۆکی ورەو وزەو بەرەنگاری
لەهەر ڕۆژنامەو گ□قارێ
لەهەر ڕادیۆو تیڤیێ دەردەکەوێ لەسەرباسا..
لەخەڵوەتی کۆڕۆنادا؛ لەماڵەوە دەمێنمەوە!..
-٥-
ئەم خەڵوەتە؛ دابڕگەیە
ئایێرگەیە و(کەرەنتینە)..
شار چۆل وهۆل وبێدەنگە
خامۆشە وەرە بیبینە..
ئازیزانم..
هەر چۆنێ بێ؛ خۆشم دەوێن..
تا هەرچی قایرۆس هەیە
هەرچی ژەنگی ژیان هەیە
هەرچی قۆرخکاری ودرۆ
هەرچی ژەهرو زیان هەیە لەناو بەرین؛
ئەبێ ئەم گۆی گەردوونەمان پاک ڕاگرین!..
با بەردەوام وێکڕا بژین..
گەر سەردانی یەکیش نەکەین
تەوقە؛ ماچ وموچ وباوەش بەیەکتریش نەبێ؛
با ویژدانمان؛
ویژدان بەگشتی ئازیزان
لەهەر بوارێکی هەبوون وئەم بوونەمان پاک ڕاگرین!..
بامرۆڤی گەردوونی بین..
دژی وەژانخستنی ژیان
دژ بەهەژمووونی زۆرداری وزەبوونی بین..
ژیانێکی شایستە بژین
ژینگەدۆست وژیریی تەندرۆستیمان بەرز!..
نەک ئاست نزم لەهەر بوارێ

تەندروستی یان ژیوارێ
نەزان وگێل، بژین وەکو کۆلەوارێ
یان ب□ پیسی وب□ پۆخڵی
یان بێ واتاو بێ ناوەرۆک
گێژو چڵێس بنوسێتەوە ترس ولەرز!..
هەندەکیدیش ل□ پێناوی مانەوەمان بەیەکەوە
هەموو وێکڕا دەیڵێینەوە:
با هەموو وێکڕا بەجۆشی ک□ نۆشێ بۆ خوا بەینەوە!..
لەخەڵوەتی کۆڕۆنادا؛ لەماڵەوە دەمێنمەوە..

-٦-

ئەی خودایە..
لەم بەرزەخە لەدامانم..
هەندێ دەڵێن: ماڵی تۆیان ناشت!..
کلێسا ومزگەوت ودێر
ئیتر؛ نەسزا هەیە نەپاداشت!..
ئاای خودا..
چەند گەمژەییە!..
تاوانی هەر ناخۆشیێ وەختی دەڵێن لەخوا وەیە..
ئایا وایە؟..
شتی ئەوها هەیە؟..
دەستم دامێنت!..
بەئایەتی: (قُل لَّن يُصِيبَنَا إِلاَّ مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا ..)
ژیری وئاوەزیان ئ□ بەستن..
هەرگیز خۆیان ناپارێزن..
وەختێکیش ک□ پێیان دەڵێی؛
گرژو مۆن وتوڕەو پەستن!..
بێ هەودا دەسوڕێنەوە
قسەی سەرزاریان بەردەوام هەر فشەیە
وەک چۆن ب□□□ی؛
(.. وَلاَ تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ ..) هەر
نەبێ دێن ودەچن!..
جا نازانم ئاستی هۆشیان ئەوەندەیە؟..
یان بۆ فەرمانی نەبڕواەتە ملکەچن؟!..
بێگومانم؛ تۆ وشیاریت داوە بەبوون
بەهەموو چەشنە مرۆڤێ، ژیرو زەبوون
نا بێ دەستەوەستان بژین لەئاستی هەر نەشیاویێ

یان مەترسی وهەر ڕەوشێکی نالەبارە..
لەدواجارا؛
ئەوەی وشیارو وریایە
خۆپارێزو بەئاگایە
هەر ئەوە لەهەردوو جیهان کەوا مر□قی کارایە
هەر ئەوە لەهەردوو جیهان کەوا مر□قی باڵایە..
ئازیزانم..
گەر ژەهرێ بێ، بیەوێ ژیان ڕاگرێ
کارو بازاڕ بوەستێنێ
قوتابخانە، زانکۆو فەرمانگە دابخا؛
یان وەستانی هەندێ شاخوێنبەری ژیان
لەهەر دۆخێ یان قەیرانێ
بەورە بن قەت ناتوانێ!..
لەدوای هەر نەخۆشی وژانێ، ناخۆشیێ
یان هەر سەختی وتەنگانەیێ
ئەمە فەرمانی خودایە
خۆشی وشادی دێتە ئارا..
خۆڕاگر بن..
ورە بەرزو چوست وچالاک
بەهێز، کارا..
هەر شتێ بێ؛ تێدەپەڕی ومر□قایەتی سەردەکەوێ..
با بەهیچ شەپۆلی ناجۆر
سەری بەرزت دانەنەوێ..
چونکە هەر مر□ق□ ب□تەنیا
دەبێتەوە بەقارەمانی مەیدانێ!..
خودا هەمووان بپارێزێ لەنەخۆشی ودەردو دژون
قەزاو بەڵا لەژەهرو ڤایروسان کەوێ!..
ئەم خەڵوەتی کۆڕۆنایە؛ دەشکێنم و
لەجاران باشترو ڕێکتر ژیان وەرێ دەخەینەوە!..

بۆتان لەتیف عەبدولقادر"پــایـــان"
ئــــازاری ٢٠٢٠

قەسیدەی دەفتەری یادەوەریی دەوانەیەک ... شیعری: ستیڤان شەمزینی

بیرتە بە دزی پاسەوانەکانی تاریکییەوە
مۆمەکمان داگیرساند
بە بەرچاوی تیغی تیژی شەرەفەوە،
ئەشقمان جەخماخەی دا
لەودیوی پەرژینی نائومێدییەوە،
عەتری دەوانەبوونمان ئەدا
لە بەرۆکی پەیکەرە سیخناخبووەکەی هەست
هەموو رۆژێ لە پرچی زەردی هەتاوەوە،
گیتارمان بۆ فانۆسەکان ئەژەنی
لە کەنار دەریاوە، شیعرمان
بۆ کانییەکی نیشتمان ئەخوێندەوە
چەشنی تریفەی مانگ،
مشتێ رووناکیمان ئەکردە کەشی شەوەوە
بارانی سۆزمان،
کێڵگەی وشکبووی ماچی سەوز ئەکردەوە
لە دەربەندی خەیاڵەوە،
ئەوینمان بە خەرەندی رۆح ئەخستە خوارەوە
سەیری ئاسمانمان ئەکرد،
ئەو دەمانەی هەورەکان پڕ بە خۆیان ئەگریان
بیرتە، بە نیگایەک، بە خەندەیەک
کودەتامان بەسەر بێدەنگی دەدا کرد
دەستی ژان و خەمە ئاڵەکانمان ئەگرت
بەرەو ئاواییەکانی شادیی
بە پێنووسی جوانیی
سەمفۆنییمان بە کۆچی باڵندەکان ئەنووسییەوە
بڕیارماندابوو، پێکەوە لە ئاودا بسووتێین و
لە ئاگریشدا بخنکێین
هەموو حەسرەتمان چێکردنی ماڵێک بوو
لە کەنار تاڤگەکانی ئەندێشە
ماڵێک پڕ بە لە گوڵ،

تاکو ببەتە ژوانگەی چی پەپوولە سەرگەردانەکانە
لە سەفەردا بووین، لە دەرەوەی مێژوو،
لە دەرەوەی جوگرافیاکان
سەیرمان ئەکرد،
تاکو بزانین ئاو دڵی نەرمی خۆی لە کوێوە ئەهێنێ
بیرمان لەوە ئەکردەوە،
ئاگر ئەو نیگا گەرمانەی لە کام زەمەنەوە هێناوە؟
لە چرکەی بێزارییەکانما،
قوم قوم ئاوی سازگای لەشتم ئەخواردەوە
لە بێدەنگییەکانما،
پەروانە ئاسا خۆم لە ئاگری ناخت هەڵدەسوی
دوو موسافیر بووین، بێ بڕانەوە
قووڵایی گەردوونی ئەشقمان ئەبڕی
لە خاڵی پایانی ئەو گەردوونەدا
جادوویانە بە یەکتر ئەگەشتینەوە!
پێمبڵێ، بیرتە
کاتێ دەستمان دایە دەستەمۆکردنی دڵی یەکتر؟
سپێدەیەکمان پێ پێ کرد
لە جریوەی چۆلەکە سەرخۆشەکان
وەک گەڵایەک بە سەر پشتی رەشەباوە
شار و وڵاتان ئەگەڕاین
ئەمانووت ئەشقمان پێکێک شەراب بوو
بە ئەبەد مەستی کردووین
بە دوای بنەچەی ئەو ترێیەدا ئەگەڕاین
شەرابی ئەشقی لێ دروست ئەکرێ
خەیاڵمان، لە رێگە پێچاوپێچەکانی پایزدا،
وێڵی بەهارێک بوو
لە گەڵاڕێزانی ئەستێرەکاندا،
چاومان لە دوو گیانیی ئاسمان بوو،
بە ئەستێرەی نوێ و
بە ئەستێرەی دەروون سووتاوترەوە
ئەو دەمەی، باران لە دەستی خودا رژا،
پێکەوە تنۆکەکانمان ئەژمارد
هەر تنۆکێک، ئەسرینی خودا بوو،
بە خەونی زڕاوی ئاشقەکان
بیرتە ئەو کاتەی “با”ی ئەوین،
هێمن هێمن هاتە ناو خوێنمانەوە

حکایەتی ئەو کۆتایبانەت لە هزرا ماوە،
ماما نی سەرەتاکان بوون؟
سەرمان ئەخستە ناو ئازارەکانی یەکتر،
فریشتەکانمان دەخستە پێکەنین
لە رێگە دوورەکانەوە هاتبووین،
سەفەری ئەشق نزیکی ئەخستینەوە
لە چاوی یەکتردا،
رەنگەکانی پەلک□ز□ین□□مان ئەبینی و شر□ق□ ئ□کرد
پەڕاوی تۆز لێنیشتووی دڵداریمان،
لە مۆزەخانەی ژەنگگرتووی ناخ دۆزییەوە و
پەڕە پەڕە هەموویمان خوێندەوە
کە هەر لاپەڕەیەک، هەزارەها ئاواز و
سەدان سرووتی لە خۆ گرتبوو،
هەر ئاواز و سرووتێکیش
قەتماخەی هەزارەها برینی دێرین بوو
ئێستا ئەڵێم بیرتە، کۆڵۆمبۆس ئاسا،
کیشوەری ئەشقمان دۆزییەوە؟
زەماندەومان بۆ دەزگیرانیی
گوڵەباخ و پەپوولە ئامادە ئەکرد
چاوی ئیرەییمان بڕیبووە،
توانەوەی بەفر لەسەر سینگی چیا
پێدەکەنین بەوەی "با"ی شەماڵ
پرچی سەوزی درەختی دەئاڵۆزکان
دەگریاین هەر کات گێژەڵوکەی نەفرەتلێکراو
دڵی باخچەکانی ئەشکان
پرسەمان دائەنا
بۆ ئەو نەمامە دڵخۆشەی ئەبووە کۆڵەوژی ئەشق
ئەچووینە رۆخی رووبار
تا چیرۆکی رێبوارانی تینوومان بۆ بگێڕێتەوە
ئەهاتینە لای قاوەگرەوە،
حکایەتی تاڵی وجودمان بەدرۆیەک شیرین بکا
هەر پێکەوە هەڵوژەی ترشی ژیانمان
لە دەمی مردن هێنایە دەرەوە
لە گۆشەنیگای خەونەوە،
چیلکەمان لە شارە زەردەواڵەی واقیع وەرئەدا
لەمدیو ماڵی ئەهریمەنەوە،
مەستانە جۆلانەی پەرییەکانمان رائەژەنی

ئێستا پێت ئەڵێم بیرتە لە پاشماوەکانی مێژوو،
تەنێ ئەشقمان هەڵگرتەوە؟
لە تەمی نوستالیژیا، تەنێ رووناکی رێگەمان
بۆ ئاوێتەبوون لە یەکدا دۆزییەوە
من بە دەفتەری بیرەوەرییەکانما ئەچمەوە،
تەنیا وێنای تۆی تیا ئەچنمەوە
تۆش لە ئاوێنەکەدا بۆ بینینی خۆت،
بەدڵ بیر لە رۆژانی پێکەو□یمان بکەوە
ئەفسانەیەکمان لە توانەوە
خستۆتە ناو لاپەڕە پەرش و بڵاوەکانی دیرۆکەوە
کە تاهەتایە بەسەر زاری لەیلا و مەجنونەکانەوە
وەک سروود بوترێتەوە

(نەخۆشخانەی گلیاد ئاینس)
2017-1-12

سەرۆکی حکومەت جەنابتان بەرپرسی یەکەمن! … د. زاهیر سوران

نزیکەی هەشت هەفتەیە، بە دەیان نووسینم بڵاوکردووتەوە‌! بەشێکیان بۆ بەرپرسانی حکومەت بووە، ئاگادارم کردوونەتەوە کە قەدەخەکردنی هاتووچۆ ڕاگرن، دواکەوت و ئازادیش مانای بەرەڵایی نییە. لە ٢٦ نیسانی ساڵی ١٩٨٦ دا قوتابی کۆلێژی پزیشکی بووم لە زانکۆی یاش (یاش، ڕۆمانیا) ئەو کاتە نزیکەی سەرو ملیۆنێك دانیشتوان بوو، نزیکبووین لە سنووری روسیا، لە ناکاو دەنگی ئاگادارکردنەوە شارەکەی کەڕوکاس کردوو شلەژان، پاش چەند چرکەیەك داواکرا بە پەلە و لە ٣٠ خولەکدا کەس لە دەرەوە نەمێنێت باری نائاسایی راگەیەندرا. بۆ ئێمە کە ئەو کاتە ئێراق و ئێران لە شەردابوو وامانزانی تاقیکردنەوەیە، بەڵام کە وتیان ئەتۆمی چەرنۆبلی ئۆکرانیا تەقیوەتەوەو تیشکەکەی ڕووەو شارەکە دێت، ئیترکەس لە

دەرەوە نەما نزیکەی ٧ رۆژان لە ناوەوە ماینەوەو تەنانەت بەتانیمان گرتبوو بە پەنجەرەکانیشەوە بۆ ئەوەی تیشکەکە نەیەتە ژوورە، هەوش پیس بوو بوو، کاتێك هاتینەدەرەوە بە دەیان باڵندە و ئاژەڵی وەك سەگ و پشیلە مردبوون، پاشتر ئەوانەی تیشکەکەیان بەرکەوتبوو تووشی شێرپەنجەی خوێن بوون.

لە ڕاستیدا دەبێت حکومەت ئاوا بێت، کوێی تەنگانە بێت، چەندینجار تکامان کرد ئاسایشی تەندروستی بپارێزن، دەبێت بە تۆپزی بڕیار بدرێت، چیتان کرد؟ بەڕێزان، ئایا دەزانن ڤایرۆسی کۆرۆنا فرە لە چەرنۆبل مەترسیدار ترە بۆ کورد! پێویستە حکومەت بە تۆپزی و خێرا میللەت بکاتە ژوورەوە بۆ ئەوەی بیپارێزێت، دەنا ئەم بارودۆخە نالەبارە درێژە بکێشێت ئەوا نیوەی میللەت لە برسانا دەمرێت نەك بە کۆرۆنا. ڕاستە بە ناو هاتووچۆ قەدەخە کراوە، بەڵام بە دەیان عەلوە، سوپەرمارکێتێ، بازاری سەوزەو میوە، دوکانی لاکۆڵان کراوەیە، بەدەیان ئۆتۆمۆبیل، غازفرش، سەوزە فرۆش وماتۆڕی دەلیڤەری پیزە، لەفە و فەلافل فڕکان فڕکانیانە، بەدەیان ماتۆڕی دی دەگەڕێن، بۆ بەرچاوی قائیمولمەقاماتەکانەوە جمەیان دێت. دەرمانخانەکان بەبێ ڕەچەتەی پزیشك دەرمانی کلۆرۆکین و ئەزیترۆمایسین دەفرۆشن، بازاڕی دۆلارەکە کراوەیە بەس حەواڵە بۆ ئەودیوە، هیچ دیوێکی تر نییە، ئایا دەزانن ئەو جموجۆڵە چەندە بەرکەوتن دروست دەکات و پاشتر دەبێت باجەکەی بدەین؟ هەرچۆنێك بێت قەدەخەکردنی هاتووچۆ مانای نەمانی جوڵەیێ، ئەگەر قەدەخەکردنەی ئێستا بۆ رازیکردنی دڵ و بەرژەوەندی چەند کەسێکە ئەوا بە لای منەوە میللەت گرنگترو پیرۆزترە وەك لە بازرگانانی کۆرۆنا دەنا کۆ ناخوازێت دۆخەکە ئاسایی بکرێتەوە . خودا بە تەلەفزیۆنەکانی داوە، بازاڕیان گەرمە، دەیان شیکارو پسپۆڕی قسەی بۆ کردەوە دەهێنن هەر کەسە لە ئاوازێك دەخوێنێت، ژمارەیەکیان لە دۆسزیاندا نازانن چی بکەن ئەوانی دی بۆ خۆدەرخستن و نمایشکردنی مۆدێلی قات و بۆینباخێ.

بەڕێزان، ئایا دەزانن بەرپرسیاریەتییەکی یاسایی، مێژوویی و ئەخلاقی گەورەتان لەسەر شانە بەرانبەر پاراستنی ئەم میللەتە (سوێندتان خواردووە)، دەبووایە زۆرلە مێژەوە بڕیارێکی بوێرانەتان بدایە، بەڵام بەداخەوە فێڵیان لێ کردن (لە من نا) دەنا بۆچی نەتان کرد؟ ئەم بەڕەڵاییەی سەر شەقام وکۆڵانەکان لە بەرژەوەندی نە میللەت نە حکومەتدایە (زیانەکانی قەرەبوونا کرێتەوە) ئەوە قەدەخەکردنی هاتووچۆی ڕاستەقینە نییە، بگرە ئەوە کات بەڕێکردن و

گا□تە جا□یە‌. بەداخەوە، درەنگتر نەخۆشییەکانی پاش کۆرۆنا دەبینن؟

بەڵام وەك ئیمڕۆ پاش کۆڕۆنا قوڕبەسەرییەکە هەربۆ کارمەندانی تەندروستییە.

بەپێی یاسا دەسەڵاتی تەواوتان هەیە، با ژمارەی تووشبوان و زیانە گیانییەکان زێدەتر نەچێتە بانە‌وە، گەر بتانەوێت دەتوانن گوێ لە ئێمە بگرن و ئەو بڕیارە دەربکەن، با زووترو خێراتر بڵاوبوونەوەی ڤایرۆسەکە را بگرین. لەبەرئەوەی کەرتی تەندروستی هەرێم شەڕی درێژخایەنی دژی ڤایرۆسی کۆرۆنای پێناکرێت، دەنا لە ماوەیەکی کورتدا باری ئابووری هەمووان بە حکومەتیشەوە دادەڕمێت!

هەروەها هەقیقەتێك هەیە دەبێت خۆمانی لێ نەدان نەكەین كە ڕۆژانە ژمارەی تووشبوان بە ڤایرۆسەکە لە کوردستاندا بە کەرکوکیشەوە کە کورد زەندەقی چووە و ناوێرێت ناوی بەڕێت لە هەڵکشاندایە.

ئایا حکومەت دەزانێت کە لەم شەڕی دژە کۆرۆنایەدا ئۆتۆمۆبیلی گوللـەنەبر، تۆپی فرۆکەشکێن، دەزگاکانی هەواڵگری، دژە تێرۆر، هێزی هاوپەیمانان، بانکە بێپارەکانمان و تەنانەت فرۆکەی بێفرۆکەوانیش ناتوانن رای بگرن، دەبێت خۆمان رای بگرین بەڵام ئیمڕۆ و ئێستا نەك بەیانی. ئەم ڤایرۆسە چەندین سیستەمی تۆکمەی تەندروستی تێکشکاند و چەندین سەرۆکوەزیران و سیاسەتمەداری دونیای هێنایە گریان و تەنانەت وەزیرێکی ئەڵمانی خۆی کوشت. ڕاستە دەڵێن: هەموو حکومەتەکان تەنیا بە هەژاران و نەداران فـێرو ئازان بەڵام هەر هەژارانیش حکومەت دەهێننە سەر کورسی، مافیانە بە کۆرۆنا گۆڕغەریب نەبن، با هەوڵ بدەین لە ئاشتیدا بە ڕێزەوە بەڕێ بکرێن بۆ دوا مەنزل، لە کۆتاییدا دەڵێم: دەبێت لە بڵند گۆکانەوە زەنگی ئاگادارکردنەوە لێبدرێت بۆ ئەوەی کەس لە دەرەوە نەمێنێت و هیچ بەرکەوتن و جووڵەیەك نەمێنێت، ئەوەی لاساری کرد دەبێت بەند بکرێت گەرلە ماڵەکەی خۆشیا بێت. لەبەرئەوەی هەندێك کەس گەر پەنجەیەکی شیرینی بخەیتە نێو دەم تەماع دەیگرێت هەموو پەنجەکانی دی دەبات. ڕاستە مر□ق دەتوانێت زۆر شت بە قەرز وەربگرێت بەڵام ناتوانێت ژیان بە قەرز وەربگرێت چونکە یەك ژیانمان هەس و بەس.

دەبێت مەمنون بن کە لێرەدا باسی زیانە ئابوورییەکانی ئەم دۆخە نالەبارە ناکەم.

د . زاهیر سوران

پسپۆڕی نەخۆشییە درمییەکان و گشتییەکان، سلێمانی .

٣ نیسانی ٢٠٢٠

عەزیزم … کەنعان مدحەت

بارانە زەماوەند ، بەردەوامە
هێشووی ئاوس ،
بەر زەنگی دەرگا و
شوشەی پەنجەرەم دەکەوێ ، عەزیزم
دەڵێم : کێێە ؟
جگە لە گێژەڵۆکەی دەرەوە
دەنگێک نییە
منی خستبێتە دڵەڕاوکێ و
دەرەوەی بە هەڵپەرکێ…. عەزیزم
ئیتر زستانە ،
زستانی تەڕ عەزیزم
لە دەرەوە ، عەرز ، بە مشت
زایەڵە خرمە و زەنگۆڵە باران ، بۆ هاوین
کۆ دەکاتەوە عەزیزم
منیش لە دیوی ناوەوە
دوا دڵۆپە جێماوی پەرداخی لە خۆم
مەست تر ئەنۆشمەوە
لە یادمت دوورخەمەوە ،
عەزیزم

بەر ، گوڵ ،
گەڵا ..
تا چڵە ، بە خەندە کەسکەکانی پاریش
بە داری باخمەوە نەماون عەزیزم
باخچە وشک و
چیمەن خنکاو
ژینگە زوێر و نائومێد

مانگیش ئەگەر لە پشت هەورەوە
ژووان لەگەڵ هەسارەما ببەستێ عەزیزم
ئەستێرە ، جارناجارێ مەیلە چاوشارکێ و
شەڕە نیگایەک دەفرۆشێ
هەر تۆ نادیار و بێ هەواڵی عەزیزم
ئاگات لە خۆت بێ
نەخۆش نەکەوی و بەربی
زەوی تەڕە
قوڕ و لیتە تا ئەژنۆ عەزیزم
ناوەختە و ، کەسیشت بە خۆتەوە
نەهێشتووە
گەرمتکاتەوە عەزیزم
دیمەن لە داوتەڵە دەچێ
تۆ تەڕ
قەورسان ،
لە تۆ و باران تەڕترە ، عەزیزم
دەستم بە هەور و تریشقە نەگەیشت
لە شەستەبارانم پرسی
ناوی تۆی گەر پێ بێ
خشتەی لە تۆ بەتاڵە عەزیزم
قەورسان تەڕ و
قوڕ و لیتە تا ئەژنۆیە
منیش لە تەمی قورس لە پێ کەوتوترم
توانای وەیشوومە و
بەری سەرھەڵگرتنێکی تر ناگرم
عەزیزم

پەیامی زیندانی سیاسی سوهێل عەرەبی .. وەرگێڕانی: کاوە

عومەر

هەژاری .بە دەستەیەکی تر لە ئینسانەکان سەرچاوەی داهاتە
زیندان وفرۆشتنی ئاوی کانزایی
ئاوبڕان لە زۆر بەی کاتەکانی ڕۆژدا ونەبونی ئاوی خواردنەوە، یەکێک لە کێشە گەورەکانی دەستگیرکراوە بەندکراوەکانی گرتوخانەی تارانی گەورە بوە.
ئاوی بەلوعەکانی ئەو گرتوخانەیە هیچ کاتێک بۆ خواردنەوە نابێت،زۆر لینج وبۆن پیسەو ئینسانە بەندکراوەکانی ئەو گرتوخانەیە ناچارن بە مانەوەی خۆیان ڕۆژانە یەک ودوو بتڵ ئاو بکڕن لە فرۆشگای ناو زیندانەکە.
ئەڵبەت ئەم گرتوخانەیە تەنانەت ئاویکی گونجاویشی بۆ خۆشتن نیە وکەسانی دەوڵەمەدن"زیندانیە مالیەکان"بۆ خۆشتن سودیان لەئاوی کانزای وەردەگرت.
هەر بتلە ئاوەک یان نرخی فرۆشتنی دەگەیشتە ٢٥٠٠ بۆ ٤٠٠٠ تمەن زۆر جار لە هاویناندا نرخیان ٣ بەرامبەر زیاددەکات وبازاڕی ڕەش دروست دەکات.
مانای وایە ڕۆژانە هەر دەستگیرکراوێک ڕۆژانە بەلای کەمەوە دوو بتڵ ئاو دەکریت وە هەر بتڵێک نرخەکەی لەنێوان ١٠٠٠تا ٣٠٠٠ تمەن قازانجی بۆ بەرپرسانی زیندان تێدایە!
٢٠هەزار بەندکواو هەریەکەیان حدودی ٢٠٠٠تمەن قازانج،تەنها لەڕیگەی فرۆشتنی ئاوەوە بەوان دەگەیەنێت،واتە ڕۆژانە ٤٠ ملیۆن تمەن قازانج بۆ بەندیخانەی تارانی گەورە تەنها لەڕیگەی فرۆشتنی ئاوەوە بەدەست دێت!
لەو ٢٠ هەزار بەندکراوە جگەلە کەمتر لە ٢٠٠٠هەزار کەسیان کە بەهۆی دەستبەی وبەرتیلی خۆریەوە لە بەندیخانەدان،ئەوانی تر لە هەژارترین بەشەکانی کۆمەڵگەن،کە هۆکاری بنەڕەتی هاتنە زیندانیانی شیان هەر هەژاری بوە.
زۆرینەی دەستگیر کراوە بەندکراوەکان لە دەستەکانی ٣،١ ئەم بەندیخانەیە........کەمتر لە ٥ ملیۆن تمەن نیەان هەیە و بەهۆی ناچاریەوەکاری نایاسایی وەک مەشروبی کحولی،حەبی هیمن کردنەوەیان دزی بچوکیان ئەنجامداوە توش بون.،وە زۆربەیان لە ناوچەکانی وەک،مەسجید سولەیمان وشارەکانی سەر سنوری وڵات وهەژار نیشینەکانن.
ئەگەر بەدوایی بنبەکردندا بگەڕیت،ئەبینین٩٠٪یان بەهۆی بارودۆخی ئابوری وکیشەی گوزەرانەوە خراونەتە زیندان وە هەموو ڕۆژێک

بەکەسانی لەم جۆرە پردەکرێت.
بەڵام حکومەتی ئێستای ئێران هیچ کاتێک هەوڵی بنبڕکردن وچارەسەری کێشەکاندا نەبوە وتەنانەت لەقسەی خۆکیش داهات بەدەست ئەهێنێت.
ئەگەرچی گرتوخانە بۆ هەموو کۆمەڵگە زیان بەخشە و بەندکردنی کەسێک زیان بە هەموو کۆمەڵگە دەگەیەنێت وە هیچ کاتێک گرتوخانەکانی کۆماری ئیسلامی تایبەت مەندی چاکسازیان تێدا نەبوە، بەڵام بۆ هەندێک کەمێک قازانج هێنەر بوە.
بەرپرسەکانی گرتوخانەکان ودەستگایەک کە بەوڕێکخراوەوە پەیوەستن وە هاوکاری زنجیرداریان هەیە،سودێکی زۆریان لەزیندان بونی ئەوان لەو بەندیخانانەدا وەرگرتوە.
با پەیوەست بین نەبەرد(کارزار)ی زیندانیە سیاسیەکان ئەبێت ئازاد بکرێن!داوا لەهەموو ئیوە دەکەم کە بۆ ڕزگارکردنی گیانی هەموو زیندانیە سیاسیەکان پەیوەست ببن بەم نەبەردیەوە!
ناونیسانی پەیوەندی کردن بەئێمەوە:@azadedhankonid
https://t.me/Azadeshan_koni

سوهیل عەرەبی لەدایک بوی تارانە دەرچوی بەشی فۆتۆگرافی زانکۆی ئێران بۆ هونەرو بینا وویبگەڕبوو.کە بەتاوانی سوکایەتی بەئیسلام سزایی لە سێدارەدانی بەسەردا سەپێنراوە.
سوهەیل عەرەبی لە ٢٠٠٩\٨\١٦وە دەستگیرکراوەو هاوسەرو مناڵێکی هەیە بەناوەکانی نەسرین نەعمەی ووە مناڵەکەی ڕۆجان نەعمەی وداکی فەرنگیس مەزەوم،وە سەرەتا سوهەیل وهاوسەرەکەی بەهۆی بڵاوکردنەوەی چەند بابەتێک لە فەیسبوک پەکەوە دەستگیر کران لەلایەن پاسەوانانی شۆڕش(حرس الثوري)وە پاش چەند کات ژێرەک هاوسەرەکەی ئازادکرا،بەڵام خۆی بۆ ماوەی دوومانگ لەژوری تاکەکەسیدا مایەوە لەزیندانی حەرەس سەوری داو دواتر ڕەوانەی بەشی ٤ی زیندانی ئەوین کراوە.

وەرگێڕانی: کاوە عومەر

..خەڵك لە نێوان خۆپارێزی و زیادەڕۆییدا عیماد عەلی

دیارە نەخۆشی و پەتا جیا لە هەر بابەتێکی تر پێویستی بە مامەڵەی جیاواز هەیە و نەخوازەڵا ئافاتیکی پیسی وەکو کۆرۆنای سەردەم بێت کە بەرۆکی بەجیهان گرتووە، بەڵام ئایا دەکرێت هەموو مێشك و بیرکردنەوەت لەم پەتایە نیگەرانت بکات و رارایی و دڵەراوکێ باڵی بەسەر دەرووندا بکێشێت؟

دەبێت یەکەمجار بزانین کە خۆپاراستن ئەگەر زیادەڕۆییشی تێدا بکرێت ئەگەر قازانجی نەبێت زیانی نابیت و بەلکو پێچەوانەکەی گوێنەدان و خەمساردیە ئەگەر زیانیشی نەبێت ریژەیەکی دیاریکراو لە کاریگەری سەلبی خۆی لەسەر ژیانت لە لایەکی دیکەوە بە جیدەهێڵێت. بۆیە نەترسان و گوێنەدان و پشت بە قەدەر بەستن لەمەڕ ئەم پەتایەی ئەمەڕۆ بیرکردنەوەیەکی ناڕاستە و دەکرێت لە هەر مەودایەك بێت ئەگەر زیانی سەرەکی نەبێت بەڵام لاوەکی خۆی بگەیەنێت.

ئەگەر سوورنەبیت لەسەر خۆپارێزی و بە نیوە وناچڵی رێنامییە تەندروستیە دروستەکان پیادەبکەیت، لە ڕێڕەوی بەردەوامی ئەم مەسەلەیە کەلێنێك دروست دەبێت و زیانەکەی بە قووڵی و گەورەتر دەبێت، ئەمەش لەو روانگەوە کە خۆنەپاراستن لەم نەخۆشیە هەلەی یەکەم دوا هەڕەشە، لەبەر ئەوەی کەس دەرئەنجامەکەی نازانێت کە بەکوێت دەگەنێت و، ئەگەر دواهەناسەشت نەبڕێت ئەوا ئەگەری زۆرە لەگەڵتدا بەبەردەوام بێت و بەرگریت لاواز بکات و سیەکانت سیست بکات و بۆی هەڵمژینی ئۆکسجینی پێویست بۆ لەشت نەگاتە خانەکان و پرۆسەی ئۆکساندن و کارلێکی میتاپۆڵیزم تا رادەیەکی گەورە یان کزبێتەوە یان بە ناکارایی سیەکان پەکی دەکەوێت و، ئەگەر سیەکان زۆر زەرەر بکەن ئەوا بە ژیان مەمرە و بژی ژیان بەسەربەردەبەیت و هەر هیچ نەبێت لە تەمەنت کەم دەکاتەوە.

بەڵام لەلایەکی ترەوە وەزعی دەروونی باش و بوێری لەگەڵ خۆپاراستنەکەدا بێت، ئەگەر بەرگریت بەهێز نەکات ئەوا ناهیڵیت ئاستی بەرەنگاری و بەرگری لە ئەم فایرۆسە نەعلەتیە دابەزێت و، ناهێڵێت کاریگەریی فایرۆسەکە زۆرتر بێت لە حاڵەتی زۆربونی ترسی دەروونی و تەنانەت خانەکانی لەشیشت بە بیرکردنەوەی سەلبی و ترس و کارلێکە کیمیاوەیەکانی نیوخۆیی لەشت تیکدەچێت، بە تایبەتی مێشك و خانە پەیوندیەدارەکان لەگەڵ بیرکردنەوەتدا لەپەیوەندەیەکی بەتیندان و لەپرۆسەی میتاپۆڵیزمی پەیوەست بە قازنج بینین لە

خۆراك و فیتامینە پێویستەکان لەگ دەبێت و هێزی بەرەنگاریت کەم دەکاتەوە و ئەمەش لای خۆیەوە بەراستەوخۆ ئەگەری زاڵبونی پەتاکە ئەگەر لە لەشتدا هەبێت زیاتر دەکات.
ئەمە لە لایەتی پەیوەست بە کەسەکەوە وەکو خۆی و چۆنێتی مامەڵە کردنی لەگەڵ ئەم حاڵەتە کتوپڕەی جیهان و ناوچەکەشمان، بەڵام ئەو بوارانەی کە زیاتر ئەگەر بە ناراستەوخۆش بێت کاریگەری لەسەر ئەم کەیس و پرسە هەیە ئەویش؛ باری دارایی خیزانەکان و رارایی و دڵەراوکی لە بەڕێوەبردنی ژیان و گوزەران و بیرکردنەوە لەدەرامەتی خێزان و، سەرباری ئەوەش ئەو هەموو هەواڵ و پەستان و فشارانەی بەرنامەکانی تیڤی و سۆشیال میدیا و فەراهەمبونی کات و بوار بۆ گوێبیستی هەموو شتێك زیانی زیاترە لە قازانجی.
ئەوەی تایبەتمەند بێت بە کوردستانەوە لایەنی وەزعی دەروونی و خەمساردی و گوێنەدان و بیری میتافیزیکی و رۆلی سەلبی خاوەن بیروبۆچونە ئایدیاڵە ئایینیەکان و بەتایبەتی ئیسلامی سیاسی و بانگەشەکارانی دینی بەرژەوەندخوازە کە زیانی لە فایرۆسەکە زیاترە، یان وردتربڵێین، ئا ئەم سەرخانەیە هاوکاری زەمینە خۆشکردنی باش دەکات بۆ بە ئاسانی وەرگرتنی ڤایرۆسەکە و قوڵبونەوەی کاریگەریەکانی لەسەر توشبوو.

بۆیە ئەوەی پێویستە، بۆ گویدان بە دابونەریت و قسەی بەرژەوەندخوازەکان و باوەرداران بە ئەفسانە و خورافات خۆت بپارێزە، ئەگەر زیادەرۆییشت کردبێت و ترسو دڵەراوکێت نەبێت و ورەت بەرز بێت و پاکوخاوێنیت پشتگوێ نەخستێت، ئەگەری توشبوونت زۆر زۆر کەمتر دەبێت. هەر بۆیە سود لەم هەلە زۆرینە بۆ کاری ئیجابی وەکو خوێندنەوە و داهێنانی ناچاری ببینە و کاتەکەت دابینکراوە و، تەنها ماوەتەوە خۆت چەند دەتوانیت ئیستغلالی بکەیت و لەگەڵ ئەوەی کەرەنتینەی دڵخوازی خۆت بەڕیدەکەیت دەتوانیت کارێکی وا بکەیت کەلە رۆژی ئاسایی نەتوانبێت بیکەیت، تەنها ورە و ویستت بەهێز بێت و هەمیشە لایەنی ئیجابی حاڵەتەکە بە خۆپارێزیەکەوە ببەستەوە و ئەگەر بتوایت لەگەڵ خوتدا دانیشە و برۆ خەڵوەتەوە و لەو بەینەدا مەهێلە هیچ کەسێکیش ساتو سەودات لەگەڵدا بکات، تاوەکو لە هەر کاتێکدا بێت ئەم هەورە لێڵە دەرەوێتەوە و بەڵام باشترین شت ئەوەی کە خۆت لەکارەکە نەبانمەکە و چاوەڕیی ماوەی نزیك مەکە بۆ بەیەکجاری ئاسایی بونەوەی وەزعەکە.

شەڕی دەستەویەخەی مرۆڤ و کۆرۆنا ... ڕەزا شوان

ڤایرۆسی کۆرۆنا (کۆڤید نۆزدە) کە بۆ یەکەمین جار لە ڕۆژی (١٢/ دێسەمبەر/٢٠١٩)
لە شاری (وۆهان) لە چین دەرکەوت. لە ماوەیەکی کەم و خێرادا، خێراتر لە ڕۆکێتی بالیسی، بڵاوبۆوە و سنووری کێشوەرەکان و دەریالەشەکانی بڕی.. تا ئێستا لە (١٨٠) وڵاتی جیهاندا بڵاوبۆتەوە. ئیشوکاری راگرتووە و بازار و دوکان و مۆڵەکانی داخستووە و شەقامەکانی چۆڵکردووە. ژیان و جووڵەی ئاسایی راگرتووە و مرۆڤی خستۆتە ترس و دڵەڕاوکێوە. زیانێکی زۆری بە پشک و بە سەرمایەی زەبەلاحترین کۆمپانییەکان و بە ژیرخانی ئابووری و بەرهەمهێنان و بە ناردن و هاوردەکردنی دەوڵەتان گەیاندووە.
حکومەتەکانیش جیهانیش، بە رووبەڕووبوونەوە بەرگرتن لە تەشەنەکردنی پەتای کوشندەی کۆرۆنا و بە پارستنی گەلەکانیان، چوونەتە سەنگەری بەرگری کردنەوە.

ئەمڕۆ مرۆڤ و کۆرۆنا لە شەڕێکی گەردوونی دەستەویەخەی گەورە و کوشندەدان.. تائێستا چەندین هەزار کەس بەم پەتایە مردوون و بە هەزارانی تووشبووش پێوەی دەناڵێنن.. شەڕەکەش بەردەوامە و نازانین کەی کۆتایی دێت.. شایەنی باسیشە و جێی ئەوپەڕی سوپاس و ڕێز و پێزانینن، کە سوپایەکی پزیشکی و کارمەندانی تەندروستی بە ئەوپەڕی دڵسۆزی و بە ڕۆحێکی لەخۆبردن و گیانبەخشانەوە، لەم شەڕە سەختە بەرەنگاری کۆرۆنا بوونەتەوە و سەرسەختانە بەرگری لە مرۆڤ دەکەن.. جەختیان کردووە و سەلماندیان کە خاوەنی پیشە و پەیامێکی پیرۆز و مرۆڤایەتین.
لە پێشا حکومەتەکان بە هەندیان نەزانی، خەمساردبوون بە پارستن گەلەکانیان لەم پەتا جیهانییە، ئامادەیی و ڕێ و شوێنی پێویستیان نەگرتەبەر.. تا کۆرۆنا گەیشتە سەریان.
دەستی یارمەتی و هاوکاریشیان بۆ چین درێژ نەکرد، بە ئەوەی بە یارمەتی و هاوکاری هەموو لایەکەکیان، لە زێدی لەدایکبوونی گەمارۆی کۆرۆنا بدەن و نەهێڵن تەشنە بکات و بەو خێراییە بگات بە زۆربەی وڵاتانی جیهان.. بەڵام چین بە تەنیا خۆی رووبەڕووی کۆرۆنا بۆوە و

توانی کۆنترۆڵی بکات و رایبگرێت.. خەریکە بەجارێ لە وڵاتی چین دا کۆتایی پێبهێنن.
وڵاتان تا ئێستاش باجێکی زۆری ئەم خەمساردی و گوێپێنەدانەیان دەدەن، لەوانەش ئیتاڵیا و ئیسپانیا و ئێران و ئەمریکا، کە پشکی شێریان لە مردن و تووشبووندا هەیە.
لە بەشێکی زۆری وڵاتانی جیهاندا، بە خۆپاراستن و رێگرتن لە تەشنەکردنی زیاتری کۆرۆنا، هاتوچۆیان قەدەغەکردووە و باری نائاساییان راگەیاندووە، هەروەکو ئەوی کە لە شەڕێکی سەخت و قورسدابن.. بە ئەوەی کەمترین زیانیان لێبکەوێت.
کۆرۆنا، پەردەی لەسەر گەندەڵی و دەسەڵاتی گەندەڵ و دزینی سامانی گەلان هەڵماڵی. ڕاستی لاوازی و فشەڵی گڵۆبالیزمیشی خستەڕوو، کە تەنیا بانگەشە و دروشمی رووت و زل بوو.. کۆرۆنا هەست و ویژدانی مرۆڤایەتی و چاچوچنۆکی و خۆبەرژەوەندی و قورخکردن و هاوەڵی تەنگانەشی ئاشکرا کرد.. بە نموونە: کۆمپانییەکانی چین، نیوەی دەمامک و بەدلەی پارستن و دەستکەشیان بە وڵاتانی جیهان بەرهەم دەهێنا، لە کاتی بڵاوبوونەوەی کۆرۆناشدا، دوو هێندەی تریان بەرهەم دەهێنا، بەڵام حکومەتی چین، هەر هەموو دەمامک و بەدلەکانی لە کۆمپانییەکانی کڕی و نەیهێشت یەک دەمامک و یەک بەدلە بە وڵاتانی جیهان بفرۆشن. لەسەر ئەوەشەوە دەمامکی لە وڵاتانی تر کڕی.
ڤایرۆسی کۆرۆنا، رووی راستی دەوڵەتانی یەکێتی ئەوروپا و بازاڕی هاوبەشی ئازادی ئەوروپاشی ئاشکرا کرد.. دەرکەوت کە هەر بە نووسین یەکێتییان هەبووە.. ئیتاڵیا کە ئەندامێکی یەکێتی ئەوروپایە.. دوای بڵاوبوونەوەی کۆرۆنا بە شێوەیەکی مەترسیدار لە وڵاتەکەیدا، داوای یارمەتی لە دەوڵەتانی ئەندام لە یەکێتی ئەوروپا کرد، داوای لێکردن دەمامک و دەرمانی پزیشکی بدەنێ.. بەڵام کەسیان دەستی یارمەتییان بۆ درێژ نەکرد و بە پارەش هیچیان پێ نەفرۆشت.. ئەڵمانیا کە دەوڵەتێکی دەستڕۆی یەکێتی ئەوروپایە ئەویش یارمەتی ئیتاڵیا و فەرەنسای نەدا.. هەریەکەش لە روسیا و تورکیاش، ناردنی دەمامک و دەرمانی پزیشکیان بۆ ئەو وڵاتانە قەدەغەکرد، کە پەیوەندی بازرگانیان پێکەوە هەبوو.
تەنیا چین تا رادەیەک، بە دەمامک و بە ناردنی تیمی پزیشکی، یارمەتی ئیتاڵیای دا.
ئەمریکاش، کە وەکو وڵاتێکی زلهێز ناسراوە، لووت بەرزی خۆی نیشاندا و لە پێشەوە بە فشە و گاڵتە باسی کۆرۆنەیان دەکرد.. بەڵام کۆرۆنا لووتی پێ نەواندن و دەریخست، کە ئەمریکا زلهێز نییە.. لە ئەمڕۆدا ئەمریکا لە ریزبەندی یەکەمی دەوڵەتانی جیهانە

لە ژمارەی تووشبووان بە پەتای کۆرۆنا.. گەرچی ئەمریکا خاوەنی گەنجینەیەکی گەورەی دەمامک و دەرمان و کەرستەی پزیشکییە.. کە خۆی دروستی کردوون، بەڵام لە ساڵی (٢٠٠٩) وە هیچ دەمامکێکی تری بەرهەم نەهێناوە.. پێشبینی ئەوەشیان نەکردووە کە دۆخ و کارەساتێکی وایان بەسەردێت.. بۆیە لە ئەمڕۆدا پێویستییەکی زۆر زیاتریان بە دەمامک و بە دەرمان و بە پزیشک و بە کارمەندی تەندروستی هەیە.. پێشیان شەرمە داوای شارەزایی لە چین بکەن، کە چۆن توانیان بەو خیراییە گەمارۆی کۆرۆنا بدەن و زاڵبن بە سەریدا.

بێگومان سبەینێ وەکو ئەمڕۆ نابێت، پێشبینی ئەوە دەکرێت کە گۆڕانکاریەکی گەورە لە لە جیهاندا لە زۆربەی بوارداکاندا روودەدات. زۆریش لە حکومەتەکان لاواز دەبن. زۆر لە وڵاتان بە پەیوەندییەکانیاندا دەچنەوە. دووریش نییە کە بەڵانسی هێزی و پێشڕەویی جیهان بگۆڕێت.. گەلێ هەڵوێست و گۆڕانی چاوەڕوان نەکراو بێتە ئاراوە.. دووریش نییە کە دەوڵەتان کۆتایی بە بەشێک لە ناکۆکییەکانیان بهێنن و لەیەک نزیک ببنەوە.

ئەو هەموو پارە خەیاڵییەی کە وڵاتانی جیهان تا ئێستا، لە بەرهەمهێنان و لە کڕینی چەکی کوشندە و سووتێنەر و کاولکەر خەرجیان کردوون.. گەر دەیەکی ئەو پارەیە لە بەرهەمهێنان دەرمان و کەرەستە و دەزگای پزیشکی و لە توێژینەوە و تاقیکردنەوە و داهێنانی دەرمان و چارەسەری نەخۆشییەکان و پەتاکان و لە پێگەیاندنی ژمارەیەکی زۆری پزیشک و کارمەندانی تەندروستی و لە دروستکردنی تاقیگە و نەخۆشخانەدا خەرج بکرایە.. بە دڵنیاییەوە، زۆر لەو نەخۆشیانەی کە تا ئەمڕۆش هیچ چارەسەریان بۆ نەدۆزراوەتەوە، بە هەموو جۆرەکانی شێرپەنجەشەوە، دەرمانیان بۆ دەدۆزینەوە و چارەسەریان دەکردن.. دەشبووین بە خاوەنی ژینگەیەکی پاک و بە ئاسانیش دەرەقەتی کۆرۆنا و لە کۆرۆناش کوشندەتر دەهاتن.. بەم دۆخە مەترسیدارەش نەدەگەیشتین.

بە هەموو رەکێتە کێشوەربڕەکان و بە فڕۆکەی جەنگی و بە تانک و بە بۆمب و بە مۆدێرترین چەکیان، تا دەگاتە چەکی ئەتۆمیشیان.. کۆرۆنا یەکیان بۆ لە ناونابرێت.

بەڵام مرۆڤ گەشبینە و بە هیوا و بە ئومید نییە.. دانەماوە و چەکی بە ڤایرۆسی کۆرۆنا دانەداوە.. ئەگەرچی تا ئێستا هیچ ڤاکسینێکی کاریگەر بۆ لەناوبردنی کۆرۆنا نەدۆزراوەتەوە، بەڵام پزیشکان و زانایان و شارەزایانی دەرمانسازی لە تاقیکردنەوە و لە هەوڵێکی بێوچاندان و زۆر نزیکبوونەتەوە لە دۆزینەوە و دروستکردنی ڤاکسینێکی لەناوبەری کۆرۆنا. ئەم هەوڵ و

تاقیکردنەوانەش پەیوەستی بە بودجەیەکی زۆر گەورە هەیە.. کۆمپانییە زەبەلاحەکانی ئەم بوارە، لەوە دەترسن کە لە پڕێکدا کۆرۆنا کۆتایی بێت.. ئەمانیش زیانێکی زۆر بکەن.
پسپۆران جەخت لەسەر ئەوە دەکەنەوە، کە ئەم ڤایرۆسە (کۆڤید – نۆزدە) بەو ژمارە مردوو و تووشبووانەش کە تا ئەمڕۆ تۆمارکراون، بەڵام کۆرۆنا گەورەترین کوشندە نییە. لە پێش کۆرۆنادا، چەند پەتایەکی تری کوشندەتر بڵاوبوونەوە، گەورەترینیان:
تاعوونی ڕەش(نەخۆشی ڕەش): (لە ئەوروپادا لە ساڵانی : ١٣٤٨– ١٣٤٩) ز، کە نزیکەی بیست ملیۆن کەسی کوشت. بۆ نموونە: نزیکەی لە (سەدا شەستی) هەموو دانیشتوانی وڵاتی نەرویجی کوشت.
تاعوونی گەورەی لەندەن: لە دوو ساڵی (١٦٦٥– ١٦٦٦) ز، زیاتر لە (١٠٠) هەزار کەسی کوشت، کە لەو کاتەدا دەیکرد بە چارەگێکی دانیشتوانی لەندەن. ئەم تاعوونەشی لە هۆڵەندەوە بۆ هات.
تای زەرد: لە ساڵی (١٧٩٣) دا، تای زەرد لە دەڤەری ڤیلادلڤیای ئەمریکا بڵاوبۆوە، نزیکەی (٤٥) هەزار کەسی کوشت.
تاعوونی گەورەی مارسیلیا: لە ساڵی (١٧٢٠) دا، شاری مارسیلیای فەرەنسی تووشی تاعوون هات و لە ماوەی چەند ڕۆژێکدا زیاتر لە (١٠٠) هەزار کەسی لەکوشتن.
پەتای کولێرا: کە لە ساڵی (١٨٢٠) لە شاری کەلکوتای هیندی بڵاوبۆوە، تەشنەی کرد و باشووری ئاسیا و ڕۆژهەڵاتی ناوین و ڕەخەکانی دەریای سپیشی گرتەوە، تا گەیشتە چین. ئەم پەتایە زیاتر لە (١٠٠) هەزار کەسی کوشت.. کولێرە کوردیشی گرتەوە.
نەخۆشی ئایدز: لە ساڵی (١٩٧٦) لە کۆنگۆ دەرکەوت و بە هەموو جیهاندا بڵاوبۆوە، لە ئەمڕۆدا ژمارەی تووشبووان بە ئایدز لە جیهاندا، زیاتر لە (٣٦) ملیۆن تووشبووە.

بێجگە لەو پەتایانە، دواتریش ئەنفلۆنزای بەراز، ئەنفلۆنزای ئیبۆلا، ئەنفلۆنزای باڵندە. تا دەگاتە ڤایرۆسی کۆرۆنای ئەمڕۆ.
دکتۆر (هەوارد مارکێل) لە زانکۆی میشیگان دەڵێت:" بە بۆچوونی من، بە زۆری بە هاتنی مانگی (مایۆ یا یۆنیۆ یا یۆلیۆ) ی ئەمساڵ ئەم ڤایرۆسە کۆتایی بە خۆی دێنێت.
(سایتی فۆکس) یش قسەی شارەزایان دەگێڕێتەوە، کە دەڵێن" بە کۆتایی هاتنی ئەم ڤایرۆسە، سێ سیناریۆ هەیە. یەکەمیان: ئەوەیە کە هەوڵی تەندروستییە گشتییەکان بە ئەنجام دەگات و کۆنترۆڵی بڵاوبوونەوەی دەکرێت. دووەمیان: ئەم ڤایرۆسە لە کاتێکی دیاریدا خۆی دەسووتێنێت. سیناریۆی سێیەم: ئەوەیە کە دەشێ (کۆڤید – نۆزدە) بگۆڕێت بۆ ڤایرۆسێکی تر. هەروەکو چۆن پێشتر رووی دا، لە ساڵی

(٢٠٠٩) دا، جۆرێکی تازەی (ڤایرۆسی ئەنفلۆنزا)ی (ئەچ یەک، ئەن یەک) هاتنە ئاراوە و وەکو پەتایەکی جیهانی گەمارۆی زەوی دا"
هیوادام هەموومان دووربین لە تووشبوون بە کۆرۆنا و ئەم دەخۆش بەسەربچێت.

ڕێزا شوان

نەرویج: ٢/ ئەپریل/ ٢٠٢٠

تەندروستی خۆم ... شیعر بۆ منداڵان – ڕۆستەم خامۆش

ژیرم، پاکم، خاوێنم
من پابەندی ڕێنوێنم

لەبەر تەندروستی خۆم
دەستەکانم جوان دەشۆم

ناهێڵم هەرگیز پیس بم
نامەوێ جەستە سیس بم

بەڕاستی خۆ پارێزم
بۆیە ساغ و بەهێزم

دەژیم وا بە دڵخۆشیی
من دوورم لە نەخۆشیی

دەروون و گیان ئاسودەم
بەختیار و لێو بەخەندەم

شیعر بۆ منداڵان
ڕۆستەم خامۆش
هەولێر ٢٠٢٠/٣/٣١